

ROZVOJOVÉ STŘEDISKO

ROZVOJOVÉ FÓRUM 2005

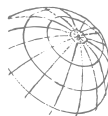
SBORNÍK

Z CYKLU VEŘEJNÝCH DISKUSÍ

ROZVOJOVÉ FÓRUM 2005

sborník z cyklu veřejných diskusí

Jiří Bejček
(ed.)

ROZVOJOVÉ STŘEDISKO

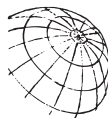
ROZVOJOVÉ FÓRUM 2005

SBORNÍK Z CYKLU VEŘEJNÝCH DISKUSÍ

Jiří Bejček
(ed.)

www.amo.cz

ROZVOJOVÉ STŘEDISKO

www.rozvojovestredisko.cz

ROZVOJOVÉ FÓRUM 2005

SBORNÍK Z CYKLU VEŘEJNÝCH DISKUSÍ

Editor: Jiří Bejček

Předmluva: Ben Slay

Autoři textů: Daniel Hanšpach, Otakar Hulec, Václav Kepřt, Václav Prášil, Michal Procházka,
Ivo Vasiljev, Dilip Wedaarachchi

Shrnutí jednotlivých diskusí vypracovali členové a spolupracovníci AMO

Jazyková korektura: Martina Waclawičová

Grafická úprava: STINKEROO DOG | Tomáš Hibi Matějčíček | Eva Nečasová

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Žitná 27

110 00 Praha 1

tel./fax: +420 224 813 460

e-mail: info@amo.cz

web: www.amo.cz

© AMO 2006

ISBN 80-903468-6-3

OBSAH

//

Předmluva (BEN SLAV)	7
Role Jihoafrické republiky v oblasti Jižní Afriky	
Shrnutí z diskuse	9
Jihoafrická republika a současné problémy v Zimbabwe se zvláštním zřetelem k zemědělské politice (OTAKAR HULEC)	13
Význam nábožensky orientovaných organizací v rozvojové spolupráci	
Shrnutí z diskuse	15
Význam církevních charitativních institucí v rozvojové pomoci a spolupráci (VÁCLAV KEPRT)	18

// 5

Pomoc po tsunami: co bylo a co bude dál?

Shrnutí z diskuse	21
Rekonstrukční aktivity po tsunami (DILIP WEDAARACHCHI)	24

Rozvojové cíle tisíciletí // Ohlédnutí po pěti letech

Shrnutí z diskuse	25
Několik poznámek k diskuzi (DANIEL HANSPACH)	29

MDG 2: vzdělání pro všechny

Význam základního vzdělání v rozvojové spolupráci

Shrnutí z diskuse	33
Vzdělání pro všechny (MICHAL PROCHÁZKA)	36

Zhroucené státy a rozvojová spolupráce

Shrnutí z diskuse	39
Jak pomáhat zhrouceným státům? (VÁCLAV PRÁŠIL)	45

Vietnam – prioritní země české rozvojové spolupráce

Shrnutí z diskuse	51
Vietnam – prioritní země české rozvojové spolupráce (IVO VASILJEV)	56

Shrnutí z ostatních veřejných diskusí v rámci Rozvojového fóra 2005 naleznete na internetových stránkách AMO na adrese http://amo.cz/cz/o_nas/diskuse.

PŘEDMLUVA

//

Česká republika, podobně jako ostatní státy Střední Evropy, prošla úspěšně transformací, která vedla k vytvoření volného trhu, demokratických institucí, a která vyvrcholila v roce 2004 přistoupením země k Evropské unii. Méně známou a oceňovanou skutečností je, že se země stala tzv. nastupující dárcovskou zemí (emerging donor) – tedy dárce zahraniční pomoci poté, co byla po mnoho let jejím příjemcem. Česká republika, nashromáždívši

// 7

bohaté transformační zkušenosti, získala jedinečnou možnost tyto zkušenosti předávat dál a podporovat méně rozvinuté státy.

Podpůrným pracovištěm pro poskytování rozvojové pomoci České republiky se stalo v Praze působící Rozvojové středisko (RS). Rozvojové středisko, zřízené Programem OSN pro rozvoj (UNDP) ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR, poskytuje poradenské služby a koordinuje aktivity při poskytování pomoci. Ve spolupráci s Asociací pro mezinárodní otázky (AMO) uspořádalo Rozvojové středisko cyklus veřejných přednášek a diskusí, které vedly k vytvoření tohoto sborníku.

Publikace obrací pozornost na zkušenost České republiky jako dárce rozvojové pomoci. Zaměřuje se mj. na pomoc tsunami postižené Asii, na roli nábožensky orientovaných organizací v rozvojové spolupráci nebo postavení Vietnamu jako cílové země české rozvojové pomoci. Taktéž se věnuje diskusí stran Rozvojových cílů tisíciletí – osmi rozvojových cílů, kterých se členské státy OSN zavázaly dosáhnout do roku 2015 v oblastech jako je snižování chudoby, zpřístupnění základního vzdělání pro všechny nebo zajištění udržitelného stavu životního prostředí. Osmý cíl je výzvou státům k rozvíjení celosvětového partnerství pro rozvoj, úkolem, kterého se Česká republika úspěšně zhostila.

UNDP těší, že podporou Rozvojového střediska mohlo napomoci České republice v rozvíjení jejích kapacit pro poskytování zahraniční pomoci, a že může spolupracovat s Českou republikou jako s dárcovskou zemí. Rád bych popřál Rozvojovému středisku a Asociaci pro mezinárodní otázky mnoho úspěchů při prosazování cílů mezinárodní rozvojové spolupráce.

BEN SLAY // ŘEDITEL REGIONÁLNÍHO CENTRA UNDP V BRATISLAVĚ

ROLE JIHOAFRICKÉ REPUBLIKY V OBLASTI JIŽNÍ AFRIKY

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 27. LEDNA 2005

HOSTÉ

Noel Noa Lehoko // velvyslanec Jihoafrické republiky v České republice

Petr Jelínek // Rozvojové středisko

MODERÁTOR

Václav Prášil // Asociace pro mezinárodní otázky

// VÁCLAV PRÁŠIL, NOEL NOA LEHOKO, PETR JELÍNEK

//

Diskuse měla za cíl především přiblížit publiku úlohu Jihoafrické republiky (JAR) v rozvoji jižní Afriky, vztahy mezi tamními státy a současnou zahraniční politikou JAR s důrazem na nedávno konané volby v jihoafrických státech.

První se slova ujal **J.E. Noel Noa Lehoko**. Nejdříve se zaměřil na vliv Jihoafrické republiky na vývoj v Zimbabwe a současnou zahraniční politiku Jihoafrické republiky. Vyzdvihl nemalé úspěchy zahraniční politiky JAR v posledním desetiletí, kdy se JAR angažovala v urovnání některých oblastních konfliktů, například v Burundi, Konžské demokratické republice, Lesothu a Pobřeží Slonoviny. Zdůraznil, že primární oblastí zájmu zahraniční politiky JAR zůstane i v příštích letech jihoafrický region, včetně spolupráce s Namibií, Botswanou a Mosambikem. Klíčové bude urovnávání politických konfliktů v regionu, jehož vývoj by měl být založen na bezpečnosti, rozvoji a celkovém úsilí o spravedlivější fungování světa. Základní premisy jako trvale udržitelný rozvoj a dobré vládnutí budou striktně uplatňovány. Jako prioritní oblasti jihoafrické zahraniční politiky J.E. Lehoko zmínil africkou renesanci, řádné fungování Africké unie, reorganizaci Jihoafrického rozvojového společenství (SADC) a Jihoafrické celní unie, realizaci Nového partnerství pro africký rozvoj (NEPAD) a zajištění míru a stability. Dále uvedl, že na podobě diplomatických vztahů jeho vlády, tj. tiché diplomacie JAR vůči Zimbabwe, se nic nemění, protože současné problémy vlastní země si mohou vyřešit pouze Zimbabwané sami, samozřejmě za podpory Jihoafrické republiky. „Věříme, že izolace a ostrakizace zimbabwského prezidenta a vlády nic nezmuže,“ dodal.

Dále J.E. Lehoko zdůraznil důležitou roli jihoafrického i celoafrického integračního procesu a zmínil důležitost vytvoření dohod o volném obchodu, společného trhu, Africké ústřední banky a Afrického měnového fondu. Největší pozornost věnoval programu Nového partnerství pro africký rozvoj (NEPAD), který má značnou mezinárodní podporu. Tento projekt usiluje o regionální i mezinárodní spolupráci s důrazem na rozvoj sociální, hospodářský a zemědělský. J.E. Lehoko dokonce formou projekce představil některé z projektů zemědělského rozvoje. Dle jeho slov by se tento program, jehož hlavním zájmem je snížení chudoby, hladu a negramotnosti, mohl stát nástrojem pro zvýšení stability v subsaharské Africe.

Ve třetím bodě se J.E. Lehoko věnoval vlivu Jihoafrické republiky na zvýšení bezpečnosti v regionu prostřednictvím integračního procesu. Podle představeného plánu Rady míru a bezpečnosti Africké unie by všechny členské země a orgány měly zřídit centra

včasného varování, která by upozorňovala na hrozící živelné i humanitární katastrofy. Dále pan velvyslanec zdůraznil důležitost Rady míru a bezpečnosti Africké unie pro překonávání konfliktů. V souvislosti se zajištěním bezpečnosti podtrhl přítomnost mírových sborů Jihoafrické republiky v mírových misích v řadě afrických zemí.

V předposlední části upozornil první host na alarmující údaje o rozšíření onemocnění HIV/AIDS. K této prezentaci opět velice zajímavým způsobem využil počítačovou projekci provázenou hudbou. Podle představených údajů jsou asi 4 miliony Jihoafričanů nakaženy virem HIV. Pro boj s onemocněním vzniklo Partnerství proti AIDS, jehož cílem je větší zapojení všech odvětví do tohoto boje, zvýšení informovanosti, propagace užívání vhodných ochranných prostředků, péče a poradenství. Na závěr svého příspěvku J.E. Lehoko hovořil o pětiletém plánu pro jižní Afriku, který klade důraz na sociálně-ekonomické podmínky a figuruje jako doplnění boje proti AIDS.

Další host diskuse, **Petr Jelínek**, zdůraznil z mnoha hledisek (demografických, hospodářských, vojenskopolitických) výsadní postavení Jihoafrické republiky v regionu a závislost oblasti celé jižní Afriky na Jihoafrické republice z hlediska obchodu a investic. Tento stav má dlouhodobé historické kořeny, které sahají až do 19. století. Významným přelomem v úloze Jihoafrické unie (později republiky) byla rozsáhlá industrializace spojená s objevením ložisek diamantů v Kimberley a zlata ve Witwatersrandu v Transvaalu. Rozvoj průmyslu byl navíc umocněn v době světové hospodářské krize díky vysokým cenám zlata a diamantů. Hospodářský růst trval nepřetržitě až do druhé poloviny 20. století. Tento pozitivní vývoj však byl v příkrém rozporu s trendy vývoje politického. V roce 1948 ve volbách zvítězila Národní strana spojená s režimem apartheidu. V poválečných vztazích s okolními zeměmi JAR podporovala udržení kolonialismu v oblasti. Toto úsilí zpočátku nebylo mařeno ani dekolonizací započatou v západní Africe. Dlouhodobá snaha JAR kontrolovat území jižní Afriky vyvrcholila na přelomu 70. a 80. let minulého století, kdy došlo například k dekolonizaci Mosambiku a Angoly po převratu v Portugalsku. Po této pro Jihoafrickou republiku nepříznivé změně bylo nutné nalézt novou strategii v subregionu. Ve vztazích s okolními zeměmi se přiklápěla k ozbrojeným řešením a snažila se vynutit si svou nadvládu silou. Na základě této snahy mezi okolními státy neuznávajícími jihoafrický režim apartheidu vznikala různá uskupení bojující proti jejímu postavení. Avšak se silícím mezinárodním tlakem a díky oslabení tzv. socialistického bloku, jenž sám podporoval řadu hnutí stavících se na odpor jihoafrické hegemonii (MPLO v Angole, FRELIMO v Mozambiku, SWAPO v Jihozápadní Africe), docházelo ke snižování napětí. Tento vývoj navíc podpořila i značná nespokojenost původního obyvatelstva s režimem; postupně docházelo ke změně přístupu jihoafrického vedení.

Na závěr historického exkurzu do regionálních vztahů v jižní Africe pan Jelínek zdůraznil proces demokratizace a nástup Nelsona Mandely jako prezidenta Jihoafrické republiky

v roce 1994, což znamenalo i celkovou změnu v regionální politice sousedství. Nadále sice přetrvává jistá míra oblastní nadvlády, nicméně tento potenciál již není využíván k nátlakovým akcím a naopak se Jihoafrická republika snaží s okolními zeměmi spolupracovat. Pan Jelínek rovněž vyzdvihl roli integračního procesu a vstupu Jihoafrické republiky do uskupení SADC a Africké celní unie. Na druhou stranu však uvedl, že jednotlivé státy jsou často členy více společností a tento jev vytváří komplikované propletení států a různé frakce. Samotná JAR je zároveň členem SADC i zmíněné celní unie. Jiné státy v oblasti jsou zapojeny do Společného trhu pro východní a jižní Afriku (COMESA). JAR má navíc zvláštní smlouvu s EU, kterou poněkud vystupuje z řady ostatních zemí AKT (Afrika, Karibik, Tichomoří).

Na závěr shrnul druhý host současné pozitivní působení Jihoafrické republiky v regionu, např. investice do ostatních států regionu či možnost pracovních příležitostí obyvatelům sousedních zemí. Nakonec zdůraznil její úlohu jako vzoru demokracie nejen pro jižní Afriku, ale i pro subsaharskou Afriku jako celek.

V poslední části diskuse byl dán prostor pro dotazy publika. Na první otázku, jak se staví okolní země vůči dominantnímu postavení Jihoafrické republiky, zejména v souvislosti s možným rozšířením skupiny stálých členů RB OSN o zástupce regionálních organizací, odpověděl Noel Lehoko, že nezná stanoviska ostatních jihoafrických vlád, nicméně zdůraznil pozice mezinárodních konferencí a organizací a především vyrovnanou účast všech zemí v těchto dialogích. Přiznal nesporně dominantní ekonomickou moc a vyspělou infrastrukturu své země, ale opět apeloval na důležitost regionálního integračního procesu.

V odpovědi na druhý dotaz, který se týkal vztahu Nigérie a Jihoafrické republiky, hovořil pan Lehoko o sesterských vztazích obou zemí, přičemž podtrhl, že jeho země se snaží posílit stabilitu v Nigérii. Také připustil, že o členství v Radě bezpečnosti OSN, kde není africký kontinent zastoupen stálým členem, usilují vedle Jihoafrické republiky rovněž Nigérie i Egypt.

Na následující otázku, vztahující se k řešení následků apartheidu, pan velvyslanec odpověděl, že nejdůležitější je pokusit se vyrovnat křivdy režimu, avšak nechat minulost minulostí a soustředit se na budoucnost.

Z dalších dotazů byl zřejmý především zájem o hospodářské a sociální problémy subsaharské Afriky a o představy pomoci nejen ze strany Jihoafrické republiky, ale též z pozice členských států EU, konkrétně České republiky. Pan Jelínek v této souvislosti upozornil na projekty české zahraniční rozvojové spolupráce.

// JIHOAFRICKÁ REPUBLIKA A SOUČASNÉ PROBLÉMY V ZIMBABWE SE ZVLÁŠTNÍM ŽŘETEM K ZEMĚDĚLSKÉ POLITICE

OTAKAR HULEC // ODDĚLENÍ AFRIKY A PŘEDNÍHO VÝCHODU ORIENTÁLNÍHO ÚSTAVU AV ČR

Postoj jihoafrické vlády k politickým problémům, které v několika posledních letech sužují sousední i vzdálené africké země, je případ od případu různý. Jihoafrická vláda i sám prezident v mnohé z nich sehrávají velmi aktivní a pozitivní roli. Vztah k Zimbabwe je ovšem jiný, je zvláštní už tím, že je charakterizován termínem tichá diplomacie. Tento způsob je ostře kritizován jak jedním členem jihoafrické vládní „tripartity“ – odbory (COSATU) a místní opozicí (například Demokratickou aliancí), tak také řadou zahraničních vlád a institucí. V Zimbabwe totiž v posledních letech proběhlo několik diskutabilních voleb a byla změněna ústava, aby se tamní prezident mohl udržet co nejdéle u moci. Jihoafrická vláda mlčí k potlačování demokratických svobod, k perzekuci opozičních politiků či novinářů. Ještě horší je, že tiše souhlasí/nesouhlasí s prováděním tamní pozemkové reformy. Podobná reforma se v posledním desetiletí uskutečňuje i v JAR, naštěstí mnohem kultivovaněji, i když ne zcela bez chyb a bez problémů.

V Zimbabwe bylo lidem po nabytí nezávislosti v roce 1980 slibováno, že jim vláda pomůže získat půdu, o níž v minulosti přišli, a že budou moci znovu začít hospodařit. Dlouho se nic nedělo, až po roce 2000 se začalo s násilným vyvlastňováním pozemků asi čtyřem tisícům bělošských farmářů; postupně mají být vráceny původnímu černošskému obyvatelstvu. Uskutečňovat pozemkovou reformu je žádoucí, ovšem způsob, jaký Mugabeho vláda zvolila a jakým dnes takzvaná reforma dopadá na ekonomickou, především na zemědělskou situaci v zemi, je nepříjemný.

A jihoafrická vláda mlčí, nejedná. V průběhu posledních dvou, tří let se naopak z úst mnoha jihoafrických politických činitelů, dokonce i z úst samotného ministra zemědělství, ozvaly názory, že by Jižní Afrika měla v Zimbabwe vidět vzor. Vystává proto otázka, jak by se takovým příkladem vlastně chtěla řídit? Vždyť v JAR se daří získávat dostatečné množství vhodné půdy, která by mohla posloužit k provedení pozemkových restitucí. Stát má statisíce hektarů volných pozemků, které mimo jiné získal i odkupem od bělošských farmářů, stojícím na dobrovolnosti. Vláda však není schopna přidělovat zemědělskou půdu zájemcům dostatečně rychle, což zřejmě způsobuje řada závažných právních, administrativních a sociologických překážek, které se stavějí do cesty. Teprve letos, po celém jednom dlouhém desetiletí, se podařilo převést první farmu, která byla už dávno vykoupena od bělošského farmáře, zpět na původní černošské majitele.

V Zimbabwe byla násilnými zábery farem vážně ohrožena zemědělská produkce základních potravin a v zemi už vypukl hladomor, který hrozí téměř polovině obyvatelstva.

Zabírání bývalých bělošských farem, pokud nezůstávají opuštěné nebo zplundrované, provázejí korupční a klientelistické skandály, spojené s mnoha jedinci z těsné blízkosti nejvyšších státních a stranických osobností, ministrů a dokonce i některých členů prezidentovy rodiny. Pokud by Jižní Afrika přijala podobný způsob řešení zemědělských restitucí, problémy s nimi spojené by ještě vzrostly. Je dobře, že jihoafrická vláda taková řešení doma odmítá, bohužel si však neuvědomuje, jak riskantní je nevyjadřovat se rozhodněji k politické a ekonomické situaci v sousedním Zimbabwe; přinejmenším tím dává některým lidem příležitost k navrhování obdobného postupu. Už proto, že je to v jejím nejvlastnějším zájmu, neměly by v oficiálních vyjádřeních převládat určité, do značné míry pochopitelné sympatie k Mugabemu jako k jednomu z úspěšných odpůrců kolonialismu na jihu afrického kontinentu. Měla by naopak najít dostatek sil k oprávněné kritice a k varování před pokračováním v nastoupené cestě, která je nejen velice ošidná, ale přímo nebezpečná a ohrožuje jak zimbabwské nebo další obyvatelstvo v jihoafrickém regionu, tak i obyvatelstvo vlastní.

VÝZNAM NÁBOŽENSKY ORIENTOVANÝCH ORGANIZACÍ V ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCI

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 30. BŘEZNA 2005

HOSTÉ

Jan Bárta // výkonný ředitel ADRA Česká republika

Lenka Horáková // Arcidiecézní charita Praha

MODERÁTOR

Iva Neumannová // Asociace pro mezinárodní otázky

Hosté v úvodu představili projekty, kterými se jejich organizace zabývají:

Lenka Horáková uvedla projekt Arcidiecézní charity Praha (dále Charita) – Adopce na dálku, jehož cílem je podpora vzdělávání dětí v základních a středních školách na západním pobřeží Indie a v Ugandě. Charita rovněž rozvíjí aktivity v Litvě a Bělorusku, kde podporuje sociálně slabé rodiny. Nyní zvažuje i zahájení své činnosti v Thajsku a na Srí Lance. Hlavní projekty Charity směřují podle jejích slov na podporu dětí. Současně se však k této činnosti přidávají drobné projekty, jako je podpora komunit, tj. práce se svépomocnými skupinkami, které si v tamních lokalitách snaží zlepšit svoji ekonomickou situaci. Charita se jim snaží poskytnout finanční pomoc. K dalším projektům Charity patří podpora infrastruktury, stavba škol, knihoven.

Jan Bárta vyzdvihl především spolupráci ADRy ČR (dále ADRA) se spřízněnými zahraničními organizacemi na potřebných místech. Z projektů uvedl Bang-Baby – adopce 500 dětí v Bangladéši (dle jeho slov obdoba projektu Charity Adopce na dálku). Zdůraznil také ostatní činnosti, jako je výstavba škol a výživa dětí ve slumech. Z historie ADRy zmínil konflikt v bývalé Jugoslávii, kdy bylo lidem v obléhaném Sarajevu dováženo jídlo. Po roce 1995 pak byly vyvíjeny aktivity v Bosně a Hercegovině – pomoc sociálně slabým rodinám. V Bosně byly rovněž zavedeny mikroúvěry – půjčky zemědělcům, aby si mohli založit hospodářství. Podobný projekt plánuje ADRA i v Kosovu. V Mongolsku rovněž vzniká idea tvorby animovaných výchovných filmů o zdravotní prevenci. Projekty, na které se v současnosti ADRA nejvíce soustředí, souvisí s pomocí jihovýchodní Asii. Pan Bárta se také dotkl otázky, kdy jde o pomoc humanitární a kdy o rozvojovou. ADRA totiž plánuje postavit dětem v Thajsku zeď na šplhání, což podle určitých ohlasů novinářů není humanitární pomoc. Pan Bárta konstatoval, že toto skutečně není pomoc humanitární, ale že jde o druh rozvojové pomoci – vyplnění volného času. Dalším projektem v Thajsku je výstavba mateřské školy. Největším projektem v jihovýchodní Asii je však nyní Sumatra, kde dochází k obnově a rekonstrukci škol a do vzdělávání učitelů, neboť při vlnách tsunami zahynulo jak mnoho dětí, tak kvalifikovaní učitelé. Tento projekt je plánován na dva roky.

Dále moderátorka vznesla otázku spolupráce se zaštiťujícími organizacemi (Charita je součástí Charitas Internationale, ADRA ČR součástí ADRA International).

Slečna Horáková uvedla, že Charita spolupracuje ve všech zemích s katolickými organizacemi. Pouze v Ugandě se jednalo o neziskovou necírkevní organizaci, se kterou však musela Charita spolupráci ukončit, jelikož dotyčná společnost nebyla schopna plnit náležitě úkoly. Pan Bárta uvedl, že v rámci ADRy je ve světě sdruženo 120 zemí, z toho 16 je zemí dárcovských a především evropské země a USA jsou nezávislé na církvi.

Naopak příjemci ADRy, rozvojové země, závisí na církví. O váhu církve se ADRA může v těchto zemích opřít. Společně se hosté shodli, že církev v rozvojové pomoci působí jako přirozená autorita.

Další otázkou byla ČR a religiozita. Jan Bárta přiznal, že adventisté nezbuzují u všech lidí v ČR pozitivní pocity. Připomněl, že ADRA působí v ČR organizovaně od roku 1902 a je vnímána jako menšinová církev. Zdůraznil však také pozitivní prožitek komunismu, který přinesl sblížení církví v ČR, takže již dnes mezi církvemi neexistují velké bariéry. Uvedl, že například v protestantském prostředí není s podporou problémem. Zmínil také přijetí ADRy společností – na účtu ADRy se nashromáždilo od individuálních dárců mnoho finančních prostředků do oblastí postižených tsunami. Bárta konstatoval, že to je ukázkou následujícího: na jedné straně menšina, která je dostatečně otevřená, a na druhé většina, která nemá pocit ohrožení a necítí se být manipulována – pak je většina ochotna práci ADRy podpořit. Zdůraznil také zásadu ADRy: nedělat rozdíl v pomoci, dokonce všichni zaměstnanci ADRy nejsou adventisté. Lenka Horáková též upozornila, že Charita nedělá rozdíly v pomoci věřícím a nevěřícím. Tvrdé jádro individuálních dárců však tvoří lidé z farností, pro které má toto dárcovství přitažlivost: projekt zaštiťuje charita. Mezi individuální dárci však patří i nevěřící, což je podle ní dokladem ekumenismu jak mezi církvemi, tak mezi dárci a implikuje to otevřenou společnost. Jak však rovněž Lenka Horáková uvedla, nemají někteří příjemci rádi pomoc pod hlavičkou katolické církve. Lidé se pak bojí, že dojde k převýchově dětí na „malé katolíky“ - ovšem toto Charita nedělá. Jak v Ugandě, tak v Indii se snaží nabízet hodnoty, z nichž si pak člověk sám v dospělosti zvolí. Jan Bárta upozornil na jiný pohled na vzdělání v zemích třetího světa – lidem zde nedělá problém posílat děti do církevních škol.

Závěrečná otázka se týkala spolupráce a využití financí Evropské komise po vstupu ČR do Evropské unie. Oba panelisté potvrdili, že spolupráci s evropskými strukturami se jejich organizace teprve učí. Lenka Horáková uvedla, že v případě Charity nejdu peníze na vzdělávání studentů z evropských fondů, ale jedná se o prostředky od individuálních dárců. Jan Bárta dodal, že to je velký strach z neúspěchu, kvůli němuž zatím podniká ADRA ve spolupráci s EU malé kroky.

// VÝZNAM CÍRKEVNÍCH CHARITATIVNÍCH INSTITUCÍ V ROZVOJOVÉ POMOCI A SPOLUPRÁCI

VÁCLAV KÉPRT // ŘEDITEL ARCIDIECÉZNÍ CHARITY OLOMOUČ

V první řadě je nutné si uvědomit, proč vlastně církve zřizují instituce se zaměřením charitativním, humanitárním nebo rozvojovým. Křesťanské církve v podstatě stojí na třech základních pilířích. Je to hlásání Božího slova, bohoslužba a služba potřebným lidem - „caritas“ - která je nejčastěji překládána jako milosrdná láska. Z pohledu daného tématu se budu věnovat pouze třetímu rozměru: tedy službě potřebným.

Církev nebo víra, která by nereflekovala potřeby lidí v nouzi a nebyla by ochotna jim pomáhat, by byla v podstatě mrtvá. Spoluodpovědnost a princip solidarity je v křesťanství historicky velmi hluboko zakotven a vlastně již velmi záhy v prvotní církvi vznikla potřeba pomáhat lidem, kteří se z nějakého důvodu sami o sebe postarat nemohli. Byli ustanoveni „trvalí jáhnové“ (diakoni), kteří právě tuto oblast dostali na starosti. Služba potřebným tedy již velmi brzy dostala určitý řád a pravidla, aby byla v rámci daných možností co nejefektivnější. Církve postupně zřizovaly různé sirotčince, chudobince, nemocnice, ústavy, školy a jiné a snažily se pomoci alespoň těm nejpotřebnějším. Velmi brzy se ale také přišlo na to, že pouhé uspokojování základních potřeb nestačí a že je potřeba pomoci lidem vytvořit podmínky, aby se mohli zapojit do běžného života a pomáhat si sami. V duchu přísloví „dej člověku rybu a pomůžeš mu na jeden den nebo ho nauč rybařit a pomůžeš mu na celý život“ se postupně začaly objevovat rozvojové programy na podporu samostatnosti a běžného života.

Charitativní služba v církvích má tedy několik rozměrů. V první řadě je to určitá forma krizové pomoci, tedy vyřešení akutního stavu. Potom je to dočasná dlouhodobější pomoc, podpora a doprovázení při zvládnání nějaké krizové situace (živelná pohroma, přírodní katastrofa, závislost, chudoba, postižení,...) směrem k vyřešení a zvládnutí této situace. Nakonec jsou to dlouhodobé a cíleně zaměřené programy na pomoc k samostatnosti, soběstačnosti a důstojnému životu, a to jak jednotlivců, tak celých skupin lidí. Zde můžeme hovořit o pomoci nebo spolupráci rozvojové, která tedy neodmyslitelně patří k církvím a jejich životu při naplňování jejich základního poslání. Vždyť úkolem křesťanů je důsledné naplňování evangelia, to znamená pracovat na vytváření důstojných podmínek pro všechny lidi na celém světě bez rozdílu rasy, náboženského nebo politického přesvědčení.

Rozvojová pomoc a spolupráce má z více úhlů pohledu naprosto zásadní charakter. Snaží se předcházet nouzi a chudobě, čímž přispívá k sociální stabilitě určitých lokalit, celých regionů nebo dokonce celých států. Vytváření příležitostí a sociální stabilita předchází nežádoucí migraci a do značné míry eliminuje rizika politických konfliktů mezi

skupinami lidí nebo mezi jednotlivými státy. Investice do rozvojové pomoci se určitým způsobem pozitivně vrací i těm, kteří finanční prostředky investují. Ochraňují tak vlastní volný pracovní trh, vytvářejí pracovní příležitosti a otevírají nové možnosti spolupráce (obchod, průmysl, kultura, cestovní ruch apod.). Církevní charitativní instituce při rozvojové pomoci a spolupráci sice sledují primárně situace konkrétních lidí nebo skupin lidí, ale jsou si plně vědomy i oněch dalších výše jmenovaných dopadů takové pomoci.

Na konkrétním příkladu z praxe bych rád demonstroval, jak k sobě humanitární a rozvojová pomoc neoddělitelně patří. V závěru roku 2004 došlo k jedné z největších přírodních katastrof v historii, když tsunami zasáhla oblast jihovýchodní Asie. Humanitární organizace z celého světa začaly okamžitě pomáhat lidem, kteří zůstali naživu, ale pouhá pomoc v této fázi by byla jen velmi málo platná. Bylo nutné lidem zajistit přechodné řešení, aby mohli pracovat na odstranění následků a vyrovnat se s největšími problémy. Pokud by ale v této fázi pomoc skončila, byli by ti, kteří přežili, v neřešitelné situaci. Katastrofa jim zničila možnosti obživy a prostředky k běžnému životu. Bez dlouhodobé rozvojové pomoci by vyřešení následků katastrofy bylo nemyšlitelné. Sdružení Česká katolická charita se proto v této oblasti v současnosti intenzivně a s dlouhodobou perspektivou věnuje právě oné třetí fázi. Ta totiž představuje návrat života do postižených oblastí a návrat k běžnému životu tamních lidí.

Indonésie je od nás hodně vzdálená, ale jsou oblasti, které jsou nám mnohem bližší historicky i geograficky. V současné době se například Arcidiecézní charita Olomouc angažuje v dlouhodobých projektech na Ukrajině. Je to země, která je nám z mnoha důvodů opravdu velmi blízká, ale její sociální, ekonomická nebo politická nestabilita může destabilizovat i okolní země. Proto každou situaci, kterou pomůžeme vyřešit, každé pracovní místo, které pomůžeme vytvořit, a každá příležitost, kterou pomůžeme objevit, pomáhá také nám samotným.

Existuje zajímavý vztah a propojení ve vazbě na finanční zdroje mezi potřebnými lidmi z oblastí, kde je potřeba pomoci, organizacemi, které jsou schopny pomáhat, a sdělovacími prostředky. Potřební lidé jsou v tomto vztahu spíše pasivně odkázáni na schopnosti spolupráce a koordinace mezi humanitárními organizacemi a sdělovacími prostředky. Pro média je určitá událost zajímavá po poměrně krátkou dobu a tak, jak klesá frekvence informací, klesá s nimi i příjem peněz na pomoc. Nejvíce peněz se tedy dá relativně jednoduše nashromáždit na první fázi pomoci, ale potřeba jich je nejvíce na druhou a hlavně třetí fázi, o které média informují sporadicky nebo vůbec. Právě zde vidím velký význam církevních charitativních organizací, které jsou schopny a ochotny pracovat dlouhodobě a téměř ve skrytu, protože pro ně je osud bližního v nouzi závazkem a pomoc posláním. Z tohoto pohledu je u křesťanských organizací pro potřebné velká jistota, a to i přes velmi

nestabilní a nejistou podporu médií. Kromě toho je nesporné, že u křesťanských organizací se minimalizuje nebezpečí zneužití svěřených prostředků, což je podle mého názoru velmi zásadní a důležité hlavně pro donátory.

Dalšími významnými přednostmi křesťanských institucí je jejich dlouhodobá historie, široká struktura a mezinárodní propojení. Křesťanství se vším, co lidem nabízí, už přes dva tisíce let přesahuje hranice zemí a států a s nimi tyto hranice přesahuje i schopnost účinně a efektivně pomáhat i ve velmi vzdálených destinacích. Pro nás by bylo velmi neefektivní vytvářet v místech potřeby rozvojové pomoci vlastní struktury a financovat zodpovědné lidi od nás. Můžeme se ale s poměrně velkou jistotou napojit na místní lidi a partnerské organizace a maximum prostředků směřovat k potřebným v místě, kde je to potřeba. Je to navíc mnohem rychlejší, protože místní lidé potřebují mnohem méně času na zorientování, vyhodnocení situace a lépe posoudí priority a podle toho zvolí nejlepší metody práce. Pokud v místě chybí partnerská organizace, je možné využít strukturu místních farností, která je v případě potřeby schopná rovněž velmi účinně a dlouhodobě pomáhat. Konkrétní příklad je spolupráce Charity Zábřeh s farností v Baie de Hene (Zátoka slepic) na Haiti na dlouhodobých a rozvojových projektech. Struktura je obrovská výhodou právě u křesťanských charitativních organizací.

Za velmi důležitou považuji skutečnost, že máme po době totality svobodu a demokracii a že můžeme svobodně žít a naplňovat svoje přesvědčení a smýšlení, které můžeme vyjádřit mimo jiné i službou potřebným. Církevní charitativní instituce patří ke svobodné společnosti, a kdyby tomu tak nebylo, je to signál, že svoboda je opět v ohrožení.

POMOC PO TSUNAMI: CO BYLO A CO BUDE DÁL?

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 13. KVĚTNA 2005

HOSTÉ

Jan Bárta // výkonný ředitel ADRA Česká republika

Bhante Wimala // buddhistický mnich, organizátor humanitární pomoci na Srí Lance

Jana Eichlerová // tisková mluvčí Hand for Help

Karolína Adamusová // realizátorka projektu na Srí Lance

MODERÁTOR

Jiří Bejček // Asociace pro mezinárodní otázky

//

Bhante Wimala nejprve krátce shrnul aktivity, do kterých se zapojil po zničení tsunami na Srí Lance. Zmínil například program „Cheer them up“ („Rozveselte je“), který vznikl přibližně 10 týdnů po přírodní katastrofě. Jeho cílem byla psychická podpora členů postižených rodin. Dále pak první řečník zmínil projekt zaměřený na čištění studní kontaminovaných mořskou vodou či jinými druhy znečištění.

S pomocí filmové projekce pak Bhante Wimala poukázal na obtíže s pohřbíváním obětí. Zejména pohřební obřady, které pomohl zorganizovat, poskytly pozůstalým možnost alespoň minimální psychické úlevy poté, co byli jejich příbuzní pohřbeni v masových hrobech či zpopelněni bez náležitého obřadu (například tradiční buddhistické požehnání zemřelým v rituálu lití vody).

Dále se Bhante Wimala a jeho spolupracovníci zasloužili o zbudování šesti táborů pod názvem Triple Gem. Jednalo se o osady složené z provizorních plechových přístřešků vždy s přibližně deseti obytnými jednotkami. Díky této iniciativě se již podařilo ubytovat 152 místních rodin. Kromě ubytování bylo rodinám poskytnuto i kuchyňské vybavení, matrace atd. Zhruba stovce osiřelých dětí bylo uhrazeno školné a darovány nezbytné školní stejnokroje.

Bhante Wimala dále upozornil na bezpečnostní situaci, která v některých oblastech Srí Lanky zůstává i nadále velice vážná. Po násilné smrti jednoho z jeho spolupracovníků například musely být aktivity organizace v jedné oblasti zcela ukončeny. Pro práci v terénu bylo údajně vždy třeba ozbrojeného doprovodu.

Karolína Adamusová představila prostřednictvím projekce fotografií rozvojový projekt, jež zorganizovala ve spolupráci s římskokatolickou farností v Říčanech. Z prostředků sbírky, kterou uspořádala mezi svými přáteli, se jí a jejím čtyřem českým spolupracovníkům podařilo zahájit stavbu školy. V době konání diskuse se již práce na školní budově chýlily ke konci.

S dofinancováním nákladů na stavbu (přibližně jeden milion rupií) pomohla organizace Kapka naděje. Karolína Adamusová na závěr svého úvodního příspěvku poukázala na dva problémy, které se podle ní nejvíce dotýkají místních obyvatel. Řada rodin i přes činnost humanitárních organizací dříve zmíněných Bhanter Wimalou stále postrádá vyhovující ubytování. Řada místních rybářů navíc ztratila kvůli tsunami své lodě.

Společnost Hand for Help podle své tiskové mluvčí **Jany Eichlerové** zaměřila svou pomoc na děti. Po zkušenostech se záchrannými pracemi v íránském Bamu a v Turecku se ukázalo, že právě dětem se nedostává přiměřené pozornosti. Proto byla nejprve vyslána mobilní pediatrická ordinace, ke které později přibyla nemocnice. V té pracovalo celkem 17 zdravotníků

a 14 zdravotních sester. Nemocnice přijala za dobu svého působení celkem 5168 pacientů, z čehož dvě třetiny tvořily děti; narodilo se zde 5 dětí.

Výkonný ředitel ADRA Česká republika **Jan Bárta** podtrhl výhody, které pro tuto organizaci plynou z celosvětové sítě jejích poboček. V případě projektu na Srí Lance se ale poměrně nezvykle stala styčnou organizací ADRA místní organizace založená studenty z hlavního města Colomba. Vznikl tak pilotní projekt výstavby přibližně jedné stovky laminátových lodí pro rybáře, z nichž 16 již bylo uvedeno do provozu.

Nejvíce finančních prostředků ovšem ADRA vynaložila v Indonésii – celkem 52 milionů amerických dolarů bylo věnováno základním školám na opravu budov a nákup vybavení. V Thajsku zahájila ADRA své aktivity na pomoc postiženým tsunami již 2. ledna. Pan Bárta uvedl příklad výstavby mateřské školy. Upozornil, že v celosvětové síti ADRA je pouze 16 národních organizací dárcovských, příjemci se pak zaměřují na realizaci projektů v daných zemích. Celkem získala ADRA Česká republika 120 milionů korun.

V následné diskusi na téma další pomoci pro oblasti postižené tsunami Karolína Adamusová poukázala na nutnost pomoci majitelům menších hotelů na východním pobřeží Srí Lanky opravit často zcela zdevastované stavby a umožnit jim tak i nadále podnikat v lukrativní oblasti cestovního ruchu. Jan Bárta zmínil problém středních škol, kterým se mnohdy nedostává takové pozornosti jako školám základním. ADRA se podle jeho slov na střední školy zaměřuje. Bhante Wimala upozornil na to, že řada organizací, které získaly veřejnými sbírkami peníze, tyto prostředky zatím do obnovy nevložíla, přestože stále existuje mnoho míst, které tuto pomoc nutně potřebují. Postěžoval si též na vládu Srí Lanky, která nedohlédla řádně na distribuci potravin, které se často zkazily nerozděleny v přístavech. Bohužel se prý vinou vlády ztratilo mnoho finančních prostředků.

// REKONSTRUKČNÍ AKTIVITY PO TSUNAMI

DILIP WEDAARACHCHI // POSLANEC SRÍLANSKÉHO PARLAMENTU

Téměř rok již uplynul od 26. prosince roku 2004, kdy tsunami, která šokovala svět, zasáhla také Srí Lanku. Ve čtyřech oblastech – Tangalle, Ambalantota, Hamabantota a Tissamaharāma v kraji Hamabantotē došlo ke ztrátám na životech a mnohamilionovým ztrátám na majetku.

Přesto, že od této tragédie uplynul už téměř rok, vládní pomoc obětem tsunami v těchto oblastech není adekvátní. Mnoho postižených lidí žije stále v provizorních přístřeších. Kupony, které mají pomáhat obětem katastrofy, byly poskytnuty jen malé části potřebných a jejich hodnota byla několikrát „upravována“ a omezena.

Zákaz stavění domů 100 metrů od moře nemá jasná pravidla a způsobuje potíže majitelům půdy, kteří si chtějí postavit domy svépomocí.

Přestože se vláda projevila jako neschopná, mnoho neziskových organizací odvádí skvělou práci. Tyto organizace poskytly obětem nejen potravinovou pomoc, ale i domácí potřeby, oděvy, jízdni kola, rybářské lodě a zařízení, jakož i potřeby umožňující obětem začít si znovu vydělávat.

Dále se tyto organizace angažují v několika projektech na pomoc dětem v oblasti vzdělání, zlepšení jejich mentálního zdraví a psychologické post-traumatické pomoci. Neziskové organizace poskytují vynikající pomoc ve všech oblastech.

Tyto organizace již vybudovaly mnoho obytných domů pro postižené rodiny a postaraly se o jejich znovuzачlenění do normálního života.

Navíc se neziskové organizace zasloužily o zlepšení infrastruktury v mnoha oblastech: zdravotnictví, obchodu, školství, zásobování vodou a komunikacích. Je zde nutné zdůraznit, že díky neziskovým organizacím se pomoc dostala k mnoha lidem zasaženým touto katastrofou.

Musím zde také poznamenat, že některé neziskové organizace pracovaly na základě nepřesných informací a staly se terčem kritiky některých místních obyvatel. Jako člen parlamentu zastupující tuto oblast bych rád zdůraznil, že všechny neziskové organizace odvedly vynikající práci při pomoci lidem, jejichž životy byly zasaženy tsunami. Chtěl bych zde vyjádřit svůj dík a ocenění práce těchto organizací.

ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ OHLÉDNUTÍ PO PĚTI LETECH

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 30. ZÁŘÍ 2005

HOSTÉ

Jana Hybášková // poslankyně Evropského parlamentu

Pavel Nováček // ředitel Centra interdisciplinárních studií

Univerzity Palackého v Olomouci

Jan Kára // ředitel Odboru OSN Ministerstva zahraničních věcí ČR

MODERÁTOR

Jan Havránek // Asociace pro mezinárodní otázky

Diskuse „Rozvojové cíle tisíciletí – ohlédnutí po pěti letech“ se zaměřila na otázky rozvoje a rozvojové pomoci v kontextu plnění Rozvojových cílů tisíciletí (angl. Millennium Development Goals – MDGs). Trojice hostů na diskusi zastupovala svými dostatečně odlišnými profesemi reprezentativní odborný pohled na tuto tematiku.

// JAN HAVRÁNEK, JANA HYBÁŠKOVÁ, JAN KÁRA, PAVEL NOVÁČEK

Jako první vystoupil **Pavel Nováček**, ředitel Centra interdisciplinárních studií Univerzity Palackého v Olomouci a zároveň vědecký pracovník Centra ekonomických a sociálních strategií Univerzity Karlovy. Ve svém vystoupení přednesl poněkud obecnější úvod k problematice MDGs. Zaměřil se na historickou cestu, kterou mezinárodní společenství urazilo, než dospělo k formulaci Rozvojových cílů tisíciletí. Ta započala dle jeho názoru v roce 1972 na Konferenci OSN o lidském životním prostředí, kde Indíra Gándhiová výrokem „naším největším znečištěním je chudoba“, naznačila směr vedoucí o 15 let později k vytvoření konceptu udržitelného rozvoje, který zahrnuje rozvoj hospodářský, environmentální i sociální do jednoho rámce. Pan Nováček řekl, že považuje existenci cílů za důležitý pokrok ve vývoji mezinárodních vztahů, ale zároveň připustil, že téměř od počátku bylo a je jednoznačné, že světové společenství není schopné tyto cíle do vytyčeného roku 2015 splnit. Zvláště v oblasti přístupu k pitné vodě jsou prý aktivity zcela nedostatečné.

Po panu Nováčkovi vystoupil **Jan Kára**, který se pouze před několika dny vrátil ze Summitu OSN z New Yorku, kde generální tajemník OSN Kofi Annan vyjádřil přesvědčení, že MDGs lze do cílového roku 2015 dosáhnout, „pakliže všechny státy přehodnotí svůj dosavadní přístup a radikálně posílí a urychlí praktické kroky“. O summitu se pan Kára vyjádřil tak, že prý neznamená revoluci v boji proti chudobě a že závěrečné dokumenty se neohlížely zpět na posledních pět let, ale spíše vstříc následujícím deseti letům. Představitelé rozvojových států se nicméně vyjadřovali v tom smyslu, že v otázce MDGs nedochází k uspokojivému pokroku a rozvojová pomoc není dostatečná. K tomuto se vyspělé země víceméně hlásily, včetně zemí Evropské unie a tedy i České republiky. Konkrétně se premiér Paroubek na Summitu otevřeně přihlásil k zodpovědnosti České republiky jako vyspělé země poskytovat rozvojovou pomoc a připomenul, že ze skupiny nově přistoupivších zemí EU je ČR největším poskytovatelem rozvojové pomoci.

Jako poslední přednesla své úvodní slovo poslankyně Evropského parlamentu **Jana Hybášková** a reprezentovala tedy unijní pohled na Rozvojové cíle tisíciletí. Ve své řeči se zmínila o nové mapě světa, související se summitem a s rolí OSN, o problematice Rozvojových cílů tisíciletí, o roli EU a financování rozvojové spolupráce a o několika příkladech, jak pokrok v naplňování MDGs probíhá a kde vidí největší propasti. Zvláště zdůraznila několik klíčových oblastí, kterým je třeba se při naplňování MDGs věnovat - školství, zdravotnictví a přístup k pitné vodě. V souvislosti s postavením žen v rozvojovém světě zmínila i problém práva žen na „reprodukční zdraví“ – právo na ovlivnění zdraví svého plodu, který je značně kontroverzní zvláště v silně katolických zemích nejen rozvojového světa. V projevu vyjádřila též přesvědčení, že v současnosti hraje největší roli v oblasti rozvojové pomoci světový obchod a že Světová obchodní organizace (WTO) je mnohem mocnější organizací než OSN a dále že pouhá liberalizace světového obchodu bez předchozího zvýšení konkurenceschopnosti rozvojových států jim hospodářsky nepomůže, nýbrž ublíží.

Po úvodních projevech hostů diskuse došlo i na reakce z publika. Zvláště se diskutovalo o Světové bance, jejíž pravidla pro rozdělování peněz a aparát jsou natolik složité, že dle názoru Jany Hybáškové na svoji vlastní funkci banka spotřebuje 80 % finančních objemů jdoucích na rozvojovou pomoc skrz tuto instituci. K tomuto Pavel Nováček poznamenal, že proto se spíše přiklání k distribuci rozvojové pomoci skrze menší organizace, které jsou více transparentní a jejichž účetnictví mnohem jednoznačněji identifikuje zneužití těchto prostředků na vnitřní obohacení členů organizací.

Dále se diskutovala formulace prvního rozvojového cíle tisíciletí, tedy snížení počtu obyvatel s příjmem menším než 1 dolar denně na jednu polovinu, v souvislosti s existencí relativně spokojeně si žijících primitivních lidských společností nezapojených do tržního

světa (tedy lidí, kteří ke svému životu nepotřebují peníze), jejichž začlenění do moderní společnosti by jejich situace vlastně zhoršilo. Pavel Nováček připustil, že v otázce, zda intervenovat do takovýchto společenstev, či ne (např. v případě hladomoru), se stále nepřibližujeme jasné odpovědi.

Jan Kára k tomuto problému poznamenal, že formulace prvního cíle je účelově zjednodušená tak, aby bylo možné pokrok v dané oblasti sledovat a jednoduše prezentovat, a to proto, že zatím neumíme objektivně měřit spokojenost populací, nanejvýš si pomáhat hodnocením statistických parametrů, jako je např. střední očekávatelná délka života.

Diskutovalo se také o fenoménu organizací provozujících tzv. „Fair Trade“, tedy „spravedlivý obchod“, který zprostředkovává primárním producentům – zvláště zemědělcům – z rozvojového světa spravedlivý podíl na výsledné ceně pro konečného zákazníka (v některých případech tak oproti několika procentům z konečné sumy obdrží i několik desítek procent z výsledné ceny produktu). Hosté se shodli na tom, že se jedná o pozitivní jev, který však podstatu negativního vlivu světového obchodu na hospodářství rozvojových zemí rozhodně nezmění.

// NĚKOLIK POZNÁMEK K DISKUSI

DANIEL HANŠPACH // REGIONÁLNÍ CENTRUM UNDP V BRATISLAVĚ

Přestože jsem se bohužel nemohl osobně zúčastnit zajímavé diskuse o rozvojových cílech tisíciletí, dovolte mi pár věcných i osobních poznámek jak k jejímu obsahu, tak k tématu rozvojové pomoci jako takové, jakož i roli UNDP.

K velmi dobrému a teoreticky fundovanému úvodu Pavla Nováčka bych rád doplnil následující tři poznámky.

- 1// Koncept udržitelného rozvoje, který je založený na trojjednosti ekonomiky, životního prostředí a sociální sféry, je možné realizovat pouze za předpokladu good governance, správného vládnutí či správy věcí veřejných. Cesta k udržitelnému rozvoji je více závislá na schopnosti strategického, mezisektorového a neideologického přístupu než na bezprostřední dostupnosti finančních prostředků (ačkoliv jsem si vědom toho, že samotný koncept trvale udržitelného rozvoje je přinejmenším lehce ideologický). Sympatické je na tomto konceptu rovněž to, že je stejně aktuální a relevantní jak pro bohaté, tak i pro rozvojové země.
- 2// Zdravého skepticismu není v oblasti rozvojové pomoci většinou nadbytek, a tudíž je i zcela oprávněné tvrzení, že v podstatě panuje všeobecné přesvědčení, že rozvojových cílů tisíciletí nemůže být do konce roku 2015 dosaženo. Osobně považuji definování rozvojových cílů tisíciletí za velmi důležité ne až tak proto, zda budou zcela či částečně splněny, ale zejména kvůli tomu, že umožňují kvantifikaci a operacionalizaci rozvojové pomoci a v neposlední řadě jsou i dobrou zámkou pro oživení globální diskuse o rozvojové pomoci a pro navýšení finančních zdrojů na řešení nejpalčivějších problémů současného světa.
- 3// Domnívám se, že význam rozvojových cílů tisíciletí jako opěrného bodu rozvojové pomoci v globálním měřítku nadále poroste, neboť se poslední dobou stále více prosazují tendence k nahrazování rozvojové pomoci zástupnými otázkami bezpečnostními, vojenskými a protiteroristickými (USA, nyní i EU). Tím nechci tvrdit, že to nejsou rovněž důležité problémy, ale vidím je kvalitativně jinde a rozhodně by jejich řešení nemělo jít na úkor rozvojové pomoci.

Co dodat k zájmovému Summitu OSN v New Yorku z pozice pracovníka jedné z agentur OSN? Myslím, že to Jan Kára velmi přesně a zároveň eufemisticky vystihnul, když řekl, že nedošlo k revoluci v boji proti chudobě. Pokud by se závěrečné dokumenty ohlížely do minulosti, těžko by se jim definovala budoucnost v dostatečně optimistickém duchu. Jedna z mála věcí, které byly dopředu jisté, bylo to, že Summit nemůže a nesmí skončit

fiaskem. Proto bude i nadále jakýkoliv další rozvoj podmíněn přehodnocením dosavadního přístupu všech zúčastněných států, a to úměrně jejich bohatství a mocenskému vlivu – tak jako tomu nakonec doposud vždy bylo. Česká republika se opravdu prezentovala na Summitu velmi razantně, dobře a takticky. Pouze bych rád dodal, že mně dostupné finanční tabulky staví na první místo mezi novými členskými zeměmi EU z hlediska objemu rozvojové pomoci (vztaženo na jednoho obyvatele) Slovinsko, a to zejména z důvodu masivních finančních transferů na Balkán v rámci Paktu stability. Zároveň bych rád zdůraznil, že praxe sběru údajů o oficiální rozvojové pomoci je v nových členských zemích EU poněkud rozdílná, a domnívám se, že v tuto chvíli neposkytuje úplně přesná čísla, na základě kterých by bylo možné vyhlášovat závazné pořadí.

Za daleko důležitější považuji ten fakt, že nové členské země EU se ve stále větší míře podílejí na rozvojové pomoci a dělají důležité kroky směrem k právnímu zakotvení, institucionalizaci a větší transparentnosti a efektivitě svých programů rozvojové pomoci. UNDP se od roku 1998 výrazně podílelo na budování kapacit nastupujících dárcovských zemí pro rozvojovou pomoc, a to zejména prostřednictvím řady národních projektů v zemích jako Česká republika, Slovenská republika, Maďarsko, Litva, Lotyšsko a Slovinsko. V ČR vedl projekt UNDP k založení Rozvojového střediska při Ústavu mezinárodních vztahů, na Slovensku k pilotním projektům rozvojové pomoci nevládních organizací a k formulaci národní strategie rozvojové pomoci, v Polsku k výrazné a úspěšné kampani na podporu rozvojových cílů tisíciletí. Vedle podpory národních kapacit organizovalo UNDP řadu regionálních workshopů pro nastupující dárcy v oblasti rozvojové pomoci. Další konkrétní formou spolupráce těchto zemí s UNDP jsou i Svěrenecké fondy (Trust Funds), prostřednictvím kterých je programována, financována a administrována účast národních expertů, nevládních organizací, státních institucí a firem na rozvojových projektech UNDP na regionální i národní úrovni.

Jednoznačně souhlasím s důrazem, který kladla Jana Hybášková na klíčové oblasti, které je třeba v případě rozvojových cílů tisíciletí naplňovat – bez zásadního zlepšení ve školství, zdravotnictví a přístupu k pitné vodě není možné uvažovat o dalším rozvoji v těch nejchudších částech světa, o rozvoji, který by měl pevné základy a vycházel stejnou měrou jak ze zahraniční rozvojové pomoci, tak ze zkvalitňování lidských zdrojů v rozvojových zemích. OSN opravdu zdaleka není nejmocnější mezinárodní institucí a domnívám se, že na to ani nikdy neaspirovala. Větší problém vidím osobně v tom, že je téměř nereformovatelná, respektive že její reforma je daleko více záležitostí jejích členských zemí než jí samé a že míra respektu k OSN často klesá přímo úměrně s bohatstvím té které členské země. Potenciálně, v ideálním případě, by reforma OSN mohla vést i k zásadnímu obratu v řešení zásadních otázek globálního rozvoje. Ale kdo ji vlastně chce?

K diskusi, která následovala a kterou jsem měl zprostředkovánu stručným zápisem, mi dovoluje dodat pár následujících poznámek. Nejen Světová banka, ale i agentury OSN, jakož i další mezinárodní rozvojové organizace, spotřebují na svoji činnost poměrně velkou část finančních zdrojů, které jsou určeny pro rozvoj. Zdá se, že tam, kde je teoreticky největší potenciál pro efektivitu, dochází v praxi někdy k tomu, že při vlažné kontrole členských zemí prokazují tyto organizace velkou schopnost použít disponibilní zdroje pro svůj vlastní růst. Zda je to důkaz jejich zdraví, toť otázka. Osobně bych neviděl řešení v decentralizaci zdrojů na malé organizace, nevím, proč by měly být zásadně transparentnější než ty větší. Samozřejmě by jednotlivé ztráty byly v absolutních číslech menší úměrně velikosti rozpočtů menších organizací. Rovněž by to byla enormní zátěž pro rozvojové země ve smyslu managementu příchozí pomoci. Ale to mluvíme zatím pouze o neefektivitě na straně dárců, připočteme ještě, řečeno slovy Micka Jaggera, „fair share of abuse“ na straně příjemců rozvojové pomoci... Přesto se řada dobrých věcí daří.

Řešení otázek chudoby je velmi citlivá otázka. Osobně ji vidím spíše ve smyslu kvality života a možností podmíněných již zmiňovaným přístupem ke vzdělání a zdravotní péči než ve smyslu příjmu v dolarech na den. O kolik více bude pro někoho příjem 3 dolary na den výměnou za život strávený u pásu nadnárodní společnosti? Bude tento člověk opravdu méně chudý (záměrně se zdržuji výrazu bohatší)? Zkusme uvažovat o rozvojové pomoci bez koloniální optiky, ať už ve smyslu dominance nebo pocitů viny. Ale toto zcela výjimečně není problém České republiky, takže pojďme pomáhat.

MDG 2: VZDĚLÁNÍ PRO VŠECHNY VÝZNAM ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁNÍ V ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCI

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 30. ŘÍJNA 2005

HOSTÉ

Pavla Gomba // ředitelka Českého výboru pro UNICEF

MODERÁTOR

Václav Prášil // Asociace pro mezinárodní otázky

//

Pavla Gomba na začátku svého úvodního příspěvku označila vzdělání v rámci rozvojové problematiky za „favorita i popelku“ zároveň. Je totiž sice často velebeno jako panacea potíží rozvojového světa, na druhou stranu se mu ovšem nedostává přiměřené pozornosti pod dojmem, že se nejedná o příliš komplexní problematiku. Vzdělání tak přes svůj nesporný význam nestojí na výsluní zájmu vlád rozvojových zemí. Přesto, že se v posledních několika letech daří proti negramotnosti úspěšně bojovat (za posledních 10 let se počet negramotných snížil z 25 % na 21 % světové populace), stále se základního vzdělání nedostává přibližně 120 milionům dětí. Navíc se trendy vývoje regionálně různí – asi 64 % světových negramotných žije v 25 státech, mezi něž patří kupříkladu Afghánistán, Burkina Faso, Sierra Leone, Čad, Etiopie, Mali, Niger, Somálsko a Papua Nová Guinea.

Pro ilustraci zmínila paní Gomba případ dívky Michel z východoafrické Rwandy, která školní docházku zahájila až ve svých patnácti letech. Dříve jako sirotek starající se o mladší sourozence neměla ke vzdělání přístup. I přes svůj vyšší věk ovšem začala školu navštěvovat; byla to pro ni otázka cti.

Za jednu ze svých pěti globálních priorit považuje UNICEF vzdělávání dívek. Důvodů, proč desítky milionů dětí, z nichž největší část tvoří dívky, nenavštěvují školu, je podle Pavly Gomba několik. Jedná se podle ní nejen o chudobu, ale také o tradice. Jako jistá rarita ve zvýhodňování dívek v přístupu ke vzdělání byl zmíněn Bhútán, kde majetek rodiny podle tradice dědí nejstarší dcera, protože má přednost v přístupu ke vzdělání. Má-li rodina v této zemi více synů, odchází zpravidla alespoň jeden již v dětství do kláštera, kde ovšem získá pouze mnišské, neformální vzdělání. Ve většině rozvojových zemí zbytečně zvyšují náklady na vzdělání školní stejnozkroje, které řadě rodičů činí vzdělání jejich potomků finančně nedostupné. Kvůli nákaze HIV/AIDS se zvyšují počty sirotků, kteří se musejí starat o mladší sourozence, a nemohou tak navštěvovat školu. Nemoc si pochopitelně vybírá svou daň i mezi učiteli, kterých je v mnoha zemích značný nedostatek. Samostatnou kapitolu pak tvoří problematika dětských vojáků, kterým je základní vzdělání zcela odepřeno.

Vzdělání není pouze způsobem přímé eliminace chudoby. Jeho významným aspektem je i demografický dopad, který má mezi gramotnými ženami. Každý rok školní docházky podle statistik snižuje porodnost ženy v průměru o 5 až 10 %. Stejně tak u dětí vzdělanějších žen klesá kojenecká a dětská úmrtnost.

Programy UNICEF se nezaměřují pouze na běžnou podporu vzdělávání. V oblastech zasažených živelními pohromami či válkou tak například může škola působit i jako jistá psychologická terapie. Škola díky svému pravidelnému režimu dokáže děti odtrhnout od složité životní reality, které by jinak ve svých rodinách musely plně čelit.

UNICEF využívá svého postavení mezinárodní organizace pro efektivnější vyjednávání s vládami rozvojových zemí. Paní Gomba se zmínila o úspěchu organizace v Ugandě, jejíž vláda souhlasila s odbouráním školného na základních školách. Procento dětí docházejících do školy díky tomu dramaticky narostlo. V Somálsku se UNICEF podařilo zavést učitelské platy; předtím získávali učitelé prostředky pouze prostřednictvím finančních příspěvků od rodičů.

Dále se UNICEF zaměřuje na výrobu učebních pomůcek a učebnic. Tam, kde je to možné, upřednostňuje se lokální výroba těchto nezbytností. UNICEF tudíž musel odmítnout nabídku USA zaplatit náklady (60 milionů amerických dolarů) na školní pomůcky pro irácké školy, která byla podmíněna výrobou těchto pomůcek v USA.

Kromě běžného základního vzdělání podporuje UNICEF i zřizování neformálních vzdělávacích zařízení pro dospělé negramotné, kteří se tak mohou například formou večerních kurzů naučit základní počty a psaní. Kupříkladu ve Rwandě UNICEF zakládá a podporuje učební programy se zhuštěnou výukou, díky kterým je možno obsáhnout učební osnovy v kratším čase, což zpřístupňuje základní vzdělání i dětem z méně majetných rodin.

Na závěr poukázala Pavla Gomba na leckdy nečekané dopady vzdělání dětí. Ty totiž často mění návyky svých rodičů, kteří se inspirojí u svých dětí například v otázce některých hygienických návyků. Škola je vhodnou platformou i pro osvětu v oblasti ochrany proti přenosu HIV/AIDS.

// VZDĚLÁNÍ PRO VŠECHNY

MICHAL PROCHÁZKA // ROZVOJOVÉ STŘEDISKO

Číst, psát, počítat. Škola – základ života. V českých podmínkách je základní vzdělání považováno za povinnost a stejně tak za samozřejmost. ČR patří mezi tu šťastnou menšinu zemí, kde se míra negramotnosti blíží 0 %. V rámci současné reformy českého veřejného školství si klademe otázku, co vlastně umožňujeme absolventům základních, středních a vysokých škol poskytnutím příslušného stupně vzdělání. Dáváme jim širší možnosti uplatnění ve společnosti a na trhu práce a zároveň nevyřčený příslib, že čím vyššího stupně vzdělání dosáhnou, tím dále dospějí i ve svém osobnostním rozvoji, což se následně pozitivně promítne také do jejich hmotného zajištění. Debatu je třeba vést především o tom, na jaké konkrétní cíle vzdělání zaměřit, jak zajistit jeho použitelnost v praktickém životě, jak je aplikovat na změny, které současný dynamický vývoj světa přináší.

V rozvojovém světě platí tato kritéria úplně stejně. Přesto nemusí být zcela zřejmé, z jakého důvodu se v rozvojových zemích zaměřujeme zejména na vzdělání základní. Rozvojovým zemím přece stejně tak schází vysokoškolsky vzdělaní odborníci, kteří by umožnili nastartování ekonomických činností s větší přidanou hodnotou, která by tzv. rozvojovým ekonomikám umožnila větší konkurenceschopnost ve srovnání se zahraničím (např. oproti základní zemědělské produkci a vývozu surovin).

Jaký je ale význam vzdělání v zemích, kde míra negramotnosti obyvatelstva stoupá přes 50 % a v případě žen až k 90 %? Ačkoli je vzdělání relativně levné a mohlo by přinést do života lidí obrovskou kvalitativní změnu, je pro většinu obyvatel těchto zemí zcela nedostupným luxusem. Pro ty, kterým se dostane vzdělání vyššího stupně, je další nepřekonatelnou bariérou uplatnění na trhu práce. Tímto způsobem nefunkční vztah mezi sektorem vzdělávání a práce způsobuje celkové hospodářské zaostávání odrazující zahraniční investory, což v konečném důsledku přináší zpět do oblasti vzdělání a sociálních služeb ještě méně prostředků. Začarovaný kruh chudoby, kde je rozvoj podvážen dostupností základního vzdělání, základní zdravotní péče, stavem životního prostředí, nepružností trhu práce, politickou nestabilitou a dalšími faktory, je velmi těžké rozetnout. Jako jedna z cest se jeví právě zajištění dlouhodobě udržitelného a využitelného základního vzdělání pro všechny. Zajištění gramotnosti představuje určitý první krok k překonání zaostalosti nejchudších rozvojových zemí.

I to je důvodem, proč se mezinárodní organizace, národní i individuální dárci zaměřují ve svých programech a projektech na základní vzdělání. Cílem konference Vzdělání pro všechny (Education For All) v roce 1990 bylo dosažení dostupnosti základní školní docházky

pro všechny děti do roku 2000. Tentýž cíl se objevil také jako druhý mezi Rozvojovými cíli tisíciletí v roce 2000, tentokrát s realističtějším termínem do roku 2015. Cílem OSN je zároveň odstranit nerovnost v přístupu ke vzdělání mezi chlapci a dívkami, a to nejen na úrovni základního vzdělání.

Vzdělání v tomto smyslu přímo stojí za rozvojem. Rozvíjí osobnost, vytváří pracovní příležitosti, napomáhá vymanit se z kruhu chudoby a nemocí. Podporuje zodpovědnost a samostatné rozhodování, čímž staví hráz politické nestabilitě a umožňuje nastoupení cesty k prosperitě.

Podobně jako v jiných oblastech, i ve vzdělávání je situace ve většině rozvojových zemí nastavena výrazně v neprospěch žen, což jim klade zásadní překážku v možnosti zlepšit své postavení. Zajištění základního vzdělání pro ženy přitom prokazatelně vede k rychlé pozitivní změně v celé společnosti – pozdějšímu zahájení sexuálního života, snížení počtu dětí na jednu matku, ke snaze o zajištění dalšího vzdělávání jako priority pro další generaci atd. Bezprostřední dopad na ekonomickou situaci jednotlivých rodin se ale mívá se zakořeněnými stereotypy chování a náboženskými a dalšími předsudky, jejichž odbourání je během na dlouhou trať.

Vedle nerovného postavení žen, jejichž úloha je v šíření základního vzdělání klíčová, představuje další základní překážku rozvoje vzdělanosti nedostatek finančních zdrojů. Státní rozpočty rozvojových zemí často nemohou, kvůli výdajům na splácení dluhů, případně na zbrojení, věnovat potřebné prostředky do sektoru školství, a tak jsou náklady na vzdělávání často zatíženy rodinné rozpočty nejchudšího obyvatelstva, nezřídka závislého na dětské práci, ať už má tato podoba těžké práce v průmyslu nebo výpomoc s domácími pracemi v hospodářství nebo na poli.

Pro splnění Rozvojového cíle tisíciletí číslo 2, „Dostupnost základního vzdělání pro všechny“, je nezbytné zajistit větší objem finančních prostředků plynoucích do školství v rozvojovém světě za současné podmínky bezplatnosti základního vzdělání a zlepšení úrovně vzdělávání učitelů. Logicky musí následovat splnění dalších podmínek, tedy aby školy byly dětmi navštěvovány, aby vzdělání mělo podporu rodin a aby rodiny měly reálnou možnost své děti do školy poslat. Z hlediska dopadu takovéto rozsáhlé změny je nutné kvalifikované plánování vzdělávacího systému tak, aby skutečně zaručil růst životních možností pro jeho účastníky. Takovýmto růstem možností rozumíme onen rozvoj, který není cílem, nýbrž prostředkem ke kvalitnějšímu životnímu životu na naší planetě pro co největší počet našich spoluobčanů.

ZHROUCENÉ STÁTY A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 29. LISTOPADU 2005

HOSTÉ

Petr Jelínek // vedoucí Rozvojového střediska

Mesfin Gedlu // výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů

MODERÁTOR

Martin Přeček // Asociace pro mezinárodní otázky

// PETR JELÍNEK, MARTIN PŘEČEK, MESFIN GEDLU

//

Petr Jelínek se ve svém úvodním příspěvku zaměřil obecněji na proměnu přístupu k rozvojové spolupráci v uplynulých patnácti letech. Zhroucení bipolárního rozložení světa se dotklo i rozvojové spolupráce, která byla v období studené války ovlivněna jistým soutěžením o přízeň vlád zemí „třetího světa“. Po roce 1989 se objevuje tzv. „syndrom únavy z pomoci“, což by se dalo přiblížit jako jisté rozčarování z omezených výsledků dosavadní rozvojové pomoci. Též je patrný příklon k liberálnímu paradigmatu, pan Jelínek v této souvislosti zmínil programy strukturálního přizpůsobení Mezinárodního měnového fondu i tehdy probíhající transformaci v zemích východní Evropy. Dochází k přehodnocení rozvojové spolupráce a dominantní interpretací se stává rozvojová pomoc mechanismem, který dokáže pomoci zvláště těm zemím, které samy začínají především s ekonomickými reformami. Účel rozvojové pomoci je pak jakési překlenutí omezeného časového úseku od zahájení reformu do příchodu jejich dostatečných výsledků. Účinným mechanismem pro moderní rozvojovou spolupráci s těmito zeměmi jsou mechanismy celosektorové podpory, ve kterých se zaměřuje na jednotlivá odvětví (zdravotnictví,

školství) a společně se hledají priority a zvláště pak rozpočtové podpory, ve kterých partnerské země připravují své strategie omezování chudoby, kde vymezují své priority pro rozvoj, a dárcovské země pak poskytují příspěvky do celkového rozpočtu rozvojových zemí.

Jenže takovýto druh podpory není zdaleka možný ve všech zemích světa, předpokládá dostatečné institucionální kapacity, střednědobý výhled veřejných financí, kvalitní systém jejich řízení atd. Důsledkem toho je koncentrace donorských států na několik málo zemí, které mohou a jsou ochotny plnit jim dané pokyny a doporučení; zde Petr Jelínek jmenoval např. Mosambik, Ugandu, Etiopii, Vietnam.

Vedle těchto „oblíbených států“ je zde ale celá řada států, které jsou označovány jako „sirotčí“ a kterým takový způsob realizace rozvojové spolupráce vyhovovat nemůže. Extrémními (nikoli však ojedinělými) případy, kdy stát nemůže daným podmínkám dostát a selhává v podstatných funkcích, které jsou od státu očekávány, jsou právě zhroutené státy (failed states). Jsou to takové státy, které nejsou schopné plnit své základní úkoly, jako je zajištění bezpečnosti, fungující soudnictví, zajišťování sociálních služeb apod. Pan Jelínek však v této souvislosti připomněl, že nepanuje shoda na tom, jaké všechny funkce má stát vykonávat. I fungování moderního byrokratizovaného státu, jaký můžeme nalézt v západní Evropě, na tuto otázku nedává jasnou odpověď a podle slov Petra Jelínka jde u tohoto modelu o časově omezený fenomén.

Chápání mnohých států, které můžeme označit za slabé nebo zhroutené, podle modelu moderního byrokratizovaného státu je fikcí. Státy však nelze jednoduše rozdělit na moderní, fungující, a na slabé, „nefungující“. Pokud se o to pokusíme, nalezneme širokou škálu odstínů šedi od ideálu fungujícího státu až ke státu zhroutenému. U mnohých států jsou neformální vazby, personalizované vztahy mnohdy pro skutečný politický systém o hodně důležitější než jakási „formální fasáda“ v podobě vnějších znaků státu. Petr Jelínek ještě připomněl, že za kolonialismu i v případech tzv. „přímé správy“ nebyl nikdy dosažen model stoprocentně účinné veřejné správy na území těchto států.

V souvislosti s překladovým nedostatkem termínu failed state jako státu zhrouteného, v němž vidí násilný prvek, hovořil Petr Jelínek o možnosti skutečného násilného aktu jako příčiny zhroutení státu. Jedná se o určité konfliktní situace, kdy se stát např. zhroutí ve venkovských oblastech a veřejná moc je vykonávána (alespoň formálně) pouze v městských částech; zde lze uvést případ Mosambiku, kdy se povstaleckému hnutí podařilo eliminovat státní struktury na lokální úrovni. Jako příklad státu, kde státní struktury nefungují ani ve městech, lze potom uvést Somálsko.

Jak tedy přistupovat ke zhrouteným státům z hlediska rozvojové spolupráce? Především je nutné připomenout, že obyvatelé těchto států nejsou viníky těchto situací a neměli by tedy doplácet na jednání svých politických elit. Základní potřeby, jako je zdravotnictví,

přístup k pitné vodě nebo základní školství, jako práva univerzálně nárokovatelná musí být uspokojeny – v těchto oblastech musí rozvojová spolupráce pokračovat – i když výše zmíněné mechanismy celosektorové nebo rozpočtové podpory nejsou v těchto státech využitelné. Ale i v těchto případech by měl být kladen důraz na pomoc při budování kapacit státní správy.

Mesfin Gedlu, na začátku svého příspěvku seznámil účastníky s některými tezemi: citoval názor experta na mezinárodní právo Daniela Thürera o důležitosti a nutnosti zabývat se touto otázkou zásadního významu pro mezinárodní právo a mezinárodní bezpečnosti; současný stav kolapsu a vnitřního rozložení řady států nás musí nutit přemýšlet o tom, co je možno dělat dnes, ale i co s ohledem na budoucnost.

„Kolaps a vnitřní rozložení států, symptomaticky skutečnosti soudobého společenství států a mezinárodního práva, mají zásadní význam tak, že nás vedou k tomu, abychom přemýšleli o tom, co nám budoucnost chystá.“

Teze 1: „Problém zhrouteného státu je třeba vnímat jako zásadní, i když se dnes akutně týká několika málo zemí, zůstává v latentní podobě možnost jeho plného nebo částečného vypuknutí kdekoli a kdykoliv po celém světě.“ V této souvislosti zmínil Mesfin Gedlu případ Iráku, kde byl podle jeho slov za vlády Saddáma Husajna (přes nedodržování mezinárodních závazků např. v oblasti lidských práv) stát funkční, nyní je jedním z jasných adeptů států zhroutených.

Teze 2: „Zhroutený stát představuje kolaps centrální vlády za současné ztráty základních atributů státu.“ Postupně dochází k rozpadu země, její celistvosti podstatně z hlediska suverenity, ale i společnosti; vznikají oblasti zvýhodněné a nezvýhodněné nebo opomíjené, oblasti bezpečné a dostupné a nebezpečné a nedostupné. Konkrétně byl uveden příklad Angoly, kde část země ovládala protistátní UNITA (jakýsi stát ve státě) a mohla provozovat normální funkce státu (např. zahraniční styky diplomatické a obchodní).

V jiných případech může takový rozpad státu může být doprovázen násilím a brutalitou (Libérie, býv. Jugoslávie).

Teze 3: „Zhroutení státu není krátkodobý jev, ani ho nelze charakterizovat jako politickou krizi, kterou lze vymezit na základě konkrétních signálů politické nespokojenosti apod.“ Nelze ho např. charakterizovat podle sociálního a etnického napětí v nějaké zemi nebo výskytu ozbrojeného konfliktu, dále chudoby apod. Jde o dlouhodobý proces, který „dozrává“ a v němž postupně dochází k vnitřní erozi základní funkce státu i soudružnosti společnosti. Příčiny mohou být jak vnitřní (politické, ekonomické, sociální), tak vnější (Somálsko 1993/94, Rwanda 1994); zahraniční vměšování může proces státního kolapsu zrychlit například přímou (Somálsko a projekt „Restore Hope“) nebo nepřímou intervencí (liberalizace a ekonomické reformy podle MMF).

Mesfin Gedlu se zmínil o článku v časopise *Foreign Policy* (červenec/srpen 2005), kde je zveřejněn seznam 60 států (Sierru Leone počínaje a Ruskem konče), jež lze považovat za částečné nebo plné případy zhroutení; článek na základě předem určených kritérií vymezuje míru funkčnosti státu, tedy i míru jeho inklinace k zhroutení.

V rámci koloniální expanze došlo k přemodelování světa; vzniklo množství nových států, které nebyly „endogenní“, neměly vnitřní sociální a politickou dynamiku, jež charakterizuje státotvorný proces jako takový, a jsou základem životaschopnosti a trvalosti státu. Ve většině zhroutených států se společnost neidentifikuje se státem; jinými slovy stát existuje před vznikem společenství lidí, s ním se identifikující, tzv. „národ“ (nation-state). Těmto státům nejen chybí vnitřní soudržnost, ale jsou i hospodářsky slabé a závislé.

Rozvoj (development) podle Mesfina Gedlu v těchto státech znamená jen snahu dotahovat se (catch up) na evropský model, o kterém hovořil pan Jelínek, který ale potřebám těchto států mnohdy nevyhovuje; naopak posiluje jejich závislost na již existujícím koloniálním modelu organizace hospodářství a globální dělby práce. V souvislosti s tím Mesfin Gedlu zpochybnil i přínos takové strategie rozvojové spolupráce, jejímž výsledkem je vytvářet atmosféru sociální a politické „poslušnosti“ na straně přijímajících společností nezávisle na tom, jaké jsou její širší společenské dopady.

Proč se státy hrouť? Je to proto, že jsou nefunkční nebo neschopné? Dochází v nich k institucionálním selháním? Po těchto řečnických otázkách dochází Mesfin Gedlu k tomu názoru, že je zřejmě nutné uvažovat o jiném modelu státu, jakožto ztělesnění projektu modernizace, který by nejlépe vyhovoval potřebám a podmínkám dotyčných oblastí. Přitom zmiňuje ideu „delinkage“ (S. Amin) jako alternativní cestu vedoucí k oddělování od stávajícího modelu organizace ekonomiky, tj. závislé spolupráce, směrem k modelu nezávislé spolupráce. Mesfin Gedlu na závěr svého vystoupení ve stejném duchu citoval českého filozofa a aktivistu prof. K. Kosíka: „Krise moderní doby, ..., spočívá v tom, že k vládnoucímu paradigmatu, realizovanému v Evropě, Japonsku a severní Americe, chybí osvobozující alternativa.“

První otázka z publika směřovala na opravdové potřeby rozvojových států a na způsob, jakým jsou tyto potřeby zjišťovány. Petr Jelínek odpovídá, že vlády rozvojových států si samy připravují své strategie omezování chudoby, které shrnují politiku svého státu zaměřenou na omezení chudoby. Otázka pak je, jak věrně tyto dokumenty reflektují skutečné potřeby dané země.

Mesfin Gedlu je toho názoru, že pomoc nevychází z opravdových potřeb a připomíná, že většina vynaložených prostředků jde nakonec ve prospěch donorské země (např. jako honoráře velmi draze placených zahraničních pracovníků).

Další z otázek se dotkla problematiky dluhů a možného oddlužení rozvojových zemí. Pan Jelínek nejdříve hovořil o příčinách těchto dluhů a jejich nesplacení. Soudí, že snaha o oddlužení i proto, že řada těchto zemí již dávno na úrocích splatila, co si kdysi vypůjčila, je správná. Je však příhodné následně zajistit, aby si tyto oddlužené země v brzké době opět nepůjčily.

Mesfin Gedlu zdůraznil, že problematika oddlužení není otázkou ekonomickou, ale především politickou a systémovou. Stávající systém je podle něj nastaven tak, že nejvíce zatěžuje nejchudší státy, přitom největší dluhy mají nejbohatší země.

// JAK POMÁHAT ZHROUCENÝM STÁTŮM?

VÁCLAV PRAŠIL // ANALYTIK ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY

Zhroucení státu není jevem spojeným výlučně s naší dobou. Státy se vnitřně rozkládaly a rozpadaly již od starověku. Zhroucený stát jako přetrvávající, svérázná politická jednotka je ovšem prvkem docela novým, pozorovatelným teprve ve druhé polovině dvacátého století a zejména pak po konci studené války. Naprosto bezprecedentní je význam, který je zhrouceným státům přikládán na začátku 21. století v souvislosti s globální bezpečností. Protože se jedná o rozvojové, případně tranzitivní, ekonomiky, je jistě namístě se ptát, a to z pohledu pozitivního i normativního, jaké místo zhroucené státy zaujímají v soukolí mezinárodní rozvojové spolupráce. Položme si tedy otázku, jaká je a jaká by měla být podoba rozvojové pomoci těmto zemím.

Bohužel doposud nedošlo ke všeobecné shodě na vymezení pojmu zhroucený stát. Poněkud širší skupina států, označovaná adjektivy slabé, oslabené, případně nestabilní, zahrnuje ty státy, které nejsou schopny dostát svému základnímu poslání – zajišťovat veřejné statky (zákonodárství, veřejná správa, soudnictví, bezpečnost, sociální služby atp.). Tři nezbytné znaky státu pak představuje zachování a výkon svrchovanosti, řízení vnitřních procesů (tedy působení státu jako instituce směrem dovnitř) a zajištění bezpečnosti. V extrémním případě zhroucení se již nedá o státu v pravém slova smyslu vůbec hovořit. Dochází totiž k naprostému zhroucení státní struktury doprovázenému fundamentálními hospodářsko-spoločenskými změnami zejména ve vztahu občan – stát – stát se de facto stává irelevantním pro obyvatele i jiné ekonomické subjekty. Ústřední vláda, pokud v nějaké podobě přetrvává, není schopná kontrolovat území, případně pracuje jako zločinecká organizace vykořisťující vlastní obyvatelstvo a je vystavena tlakům soupeřících mocenských skupin. Není výjimkou, že proti sobě takto stojí bývalé složky jednoho státního aparátu – například vláda a vojsko. Daný jev nelze zaměňovat s pouhým státním převratem či přechodným stavem bezvládní. Důležitým prvkem zhroucení státu je totiž jeho trvání – situace v zemi je všeobecně pokládána za permanentní. Následkem toho na daném území začínají působit nové struktury nahrazující funkci vlády – soukromé bezpečnostní služby, náboženské organizace poskytující sociální ochranu a podporu, tradiční kmenové a náboženské soudnictví atp. Hospodářskou činnost plně přejímá bývalá šedá či černá ekonomika. Patrně nejdůležitějším znakem zhrouceného státu, který z něj činí politickou jednotku sui generis, je jeho přetrvávající svrchovanost a uznání de iure mezinárodním společenstvím. Přestože zhroucený stát ze své podstaty neodpovídá zásadě mezinárodního práva, podle které stát jako platný subjekt mezinárodního práva

musí mít vládu a způsobilost vstupovat do vztahů s jinými subjekty mezinárodního práva, jsou tyto základní nedostatky běžně přehlíženy.

Jak již bylo naznačeno, definice zhroutěného státu i zařazení jednotlivých zemí do dané skupiny se mezi různými dárcovskými subjekty značně liší. Některé definice se soustředí na bezpečnostní aspekty a účinnost státního aparátu (takovou definici používá například USAID, jejíž terminologie obsahuje sousloví „křehký stát“ – fragile state, jiné instituce využívají termín zhroutěný stát – failed state). Jiné definice si na mušku berou kvalitu vládnutí a schopnost státu naplňovat rozvojové cíle (Světová banka mluví o nízkopříjmových státech v tísní – Low Income Countries Under Stress). Poslední skupina vymezení odráží vztahy příjemců a dárců rozvojové pomoci. OECD-DAC či Evropská komise mluví o ztížené spolupráci, za kterou se pokládá vztah mezi dárcem a zemí, jíž chybí k pokroku v rozvojeých cílech politická vůle či účinná státní správa.

Jednoznačných případů státního zhroutěného státu naplňujících výše uvedená kritéria není mnoho. Nejtypičtějším příkladem zhroutěného státu je bezesporu Somálsko; průběh jeho kolapsu je příznačný i pro celou řadu dalších zemí s obdobným osudem. Nucená emigrace dlouholetého diktátora Siada Barra v roce 1991 dala vzniknout mocenskému vakuu, které následně vedlo k implozi a vleklé občanské válce. Stejný vývoj nastal v mnoha bývalých koloniích, kde v druhé vládnoucí generaci získali moc nacionalističtí, často vojenští diktátoři, kteří na svou osobu postupně soustředili veškerou moc. Jejich odchod zpravidla vedl ke zhroutěnému státu. Mezi další nedávné příklady zhroutěných států můžeme zahrnout Libérii, Rwandu, Burundi, Haiti, Šalamounovy ostrovy a jiné.

Zhroutěný stát zdaleka nepředstavuje pouze lokální problém. Dopady na místní obyvatelstvo jsou zajisté bezprostřední a velice tíživé – zhroutěný státní struktury je běžně doprovázeno humanitární krizí, porušováním lidských práv, bující kriminalitou a ozbrojenými střety. Takto vzniklé sociální jizvy jsou vždy hluboké a dlouhodobé. Globální následky takové události jsou však potencionálně mnohem závažnější. Pomineme-li obecné jevy vyplývající z chudoby, jako například ilegální migraci, vyplývá největší ohrožení z přetrvávajícího statu zhroutěného státu coby samostatného, ba plnoprávného člena mezinárodního společenství. Spojení bezvlády a alespoň částečné nedotknutelnosti daného území vytváří podhoubí pro rozvoj organizovaného zločinu a terorismu. Ve výcvikových táborech extrémistických islámských skupin na území Somálska byly patrně v minulosti připravovány některé teroristické útoky. Podobné aktivity probíhaly zřejmě i na území Súdánu a Čadu. Spolupracovníci Al-Kajdá byli zapojeni do nelegálních obchodů s diamanty v Libérii. Území Kolumbie či Afghánistánu jsou proslulá produkcí drog následně mířících do Evropy a Severní Ameriky.

Velká vlna státních zhroutěných přišla po konci studené války, kdy řada zemí ztratila své bývalé patrony. Řada autoritativních a totalitních režimů v rozvojových zemích totiž dlouho

těžila z přízně supervelmocí v zápase s domácími konkurenty. Například čadská vládnoucí junta se v 80. letech 20. století těšila značné přízni Francie, z jejichž zdrojů plynulo asi 70 % výdajů čadské vlády, přitom si ovšem na svém ochránci udržovala nezávislost danou střetem zájmů dalších aktérů – Spojených států, Libye a Nigérie.

Euforie z rozpadu komunistického bloku a vítězství paradigmat demokracie a tržního hospodářství vedly v 90. letech 20. století jednak k odlivu prostředků věnovaných rozvojovým zemím, jednak k většímu tlaku veřejnosti na účinnost poskytované pomoci. V průběhu devadesátých let se tak začal prosazovat přístup, podle kterého je třeba podporovat země s fungující vládou mající snahu i schopnosti svůj současný stav změnit; ten vystřídal starší pojetí rozvojové pomoci vedoucí ke všeobecnému, vyrovnanému pokroku rozvojového světa. Země se slabou, ba neexistující vládou se tudíž postupně ocitly na okraji zájmu. Logika tohoto počínání je jednoduchá – podpora má smysl jen v případě, že může vést ke zlepšení situace; nejchudší státy budou tímto přístupem povzbuzeny k nutným reformám; pomoc se bude soustředit na schopné státy, které se tak rychleji rozvinou a budou kladně působit na své okolí; nejzaostalejším státům bude poskytována jen nejnutnější podpora k odvrácení humanitárních krizí.

Nový přístup k rozdělování zdrojů rozvojové pomoci, který se ustálil po Studené válce, podpořila svými výzkumy řada autorů. Asi největší vliv měly práce P. Colliera a D. Dollara, jejichž model rozdělování prostředků rozvojové pomoci se v praxi dárců značně rozšířil. Podle jejich modelu má být přiděl finančních prostředků rozvojové zemi přímo úměrný chudobě a tzv. Politickému a institucionálnímu ukazateli (hodnocení prováděnému Světovou bankou) a nepřímo úměrný hrubému národnímu důchodu na obyvatele. Použitím této šablony lze docílit rychlejšího omezení chudoby v celosvětovém měřítku, ačkoliv řada slabých států s malým růstovým potenciálem zůstane stranou, případně se jejich situace dále zhorší.

Přes řadu kladů tohoto přístupu vyvstala otázka po účinnosti takové rozvojové spolupráce, která upřednostňuje relativně bohaté příjemce před těmi chudšími. V praxi se navíc ukázalo, že některé slabé státy v již tolik znevýhodňujícím systému dostávají méně pomoci, než by odpovídalo jejich reálné situaci. Pro ilustraci, britské Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj v rámci tzv. Strategie omezení chudoby v roce 2003 vyčlenilo na pomoc státům se slabou vládou či ozbrojeným konfliktem méně než pět procent celkových vynaložených prostředků.

Jistou antitezí k liberálnějšímu přístupu favorizujícímu úspěšnější rozvojové země byla řada multilaterálních iniciativ, které vyvrcholily v podobě známé agendy Rozvojových cílů tisíciletí z roku 2000. Ta si klade za cíl vyrovnat rozdíly mezi rozvojovými zeměmi a v závislosti na nedostatcích jednotlivých zemí v osmi vytyčených kapitolách RCT jim předepisuje finanční zdroje rozvojové pomoci. Až na výjimky zemí, v nichž je rozvojová pomoc zcela

bezvýsledná – v Projektu tisíciletí OSN označovaných jako „kriminokracie“ (tedy v podstatě zhroutených států) – projekt opomíjí proměnlivou míru účinnosti rozvojové pomoci v různých zemích. Jistým kompromisem mezi oběma pojetími je pak model Cogneaua a Nardeta. Ten vyrovnává výše prostředků věnovaným na redukci chudoby zemím vystaveným různým znevýhodněním, ale vykazujícím stejnou snahu své potíže řešit. Například Laosu, Papue Nové Guineji a Šalamounovým ostrovům tento model připisuje i přes jejich institucionální nedostatky určitý objem finanční pomoci, zatímco výše popsany Collier-Dollarův model je tohoto nároku zcela zbavuje.

Logicky si budeme klást otázku, jak příspěvek ke zvýšení výkonu státní správy slabých států tak, aby uspěly v dnešním systému, který s jistou nadsázkou můžeme nazvat otevřeným trhem rozvojové spolupráce, na který vstupují a vzájemně si zde konkurují dárci i příjemci pomoci. Výzkum P. Colliera a L. Chauveta naznačuje, že to jsou hlavně investice do středního školství a rozvojová pomoc netechnického rázu, které mají významný potenciál k trvalému vymanění země ze skupiny nízkopříjmových států v tísni. Významného pokroku se dá dosáhnout rovněž u těch států, které již nastoupily cestu reformem, ale stále se podle Politického a institucionálního ukazatele nacházejí ve spodních dvou pětinach pořadí hodnocených států (a jsou tak OECD DAC kvalifikovány jako slabé státy) – u těchto států rozvojová pomoc výrazně urychluje transformaci. Je ovšem třeba mít na paměti, že existuje jistý rovnovážný bod – výše získaných prostředků rozvojové pomoci, nad níž má každý další investovaný dolar záporný vliv na rozvoj země – v závislosti na mnoha okolnostech se tento bod vyskytuje mezi 15 % a 45 % HDP země.

Strategie rozvojové pomoci upřednostňující výkonné rozvojové státy mající předpoklady pro zlepšení své situace se odráží na vyšší účinnosti pomoci v celosvětovém měřítku. Ponechání slabých a zhroutených států svému osudu nicméně přináší nezanedbatelná rizika lokálního i globálního rázu. Podle některých výzkumů stát, který klesne do kategorie nízkopříjmových států v tísni, v této setrvá v průměru 69 let; celková cena takového propadu se odhaduje na 100 miliard amerických dolarů. Rozvojová pomoc těmto státům tedy není bezpředmětná, zvláště pokud může zabránit ozbrojeným konfliktům, které zpravidla destabilizují celé regiony. Obtíže spojené se zhroutením státu doprovázeným občanskou válkou je ve většině případů třeba řešit vojensky. Ačkoliv veřejná podpora těchto zásahů po studené válce a zejména po několika tragických zkušenostech zasahujících armád (např. v Somálsku a Rwandě) klesla, je vojenský zásah často jediným prostředkem k zastavení vleklých válek, případně zabránění hrozícímu konfliktu.

V globalizujícím se světě má dění na hospodářské periferii často dopad na bezpečnost jiných zemí, včetně těch nejvyspělejších. Teroristické útoky z posledních let jednoznačně poukazují na nutnost prevence mezinárodních bezpečnostních rizik. Zhroutené státy, jejichž počet vzrostl po konci studené války, se ukázaly být v této souvislosti elementy

mimořádně rizikovými. Přesto zájem o dění ve slabých a zhroutených státech spíše upadal. Veřejnost ve vyspělých státech začala prostřednictvím svých vlád vyvíjet větší tlak na účinnost nákladných rozvojových programů, které již nadále neměly sloužit jako zdroj osobního obohacování zkorumpovaných diktátorů. Nové přístupy mezinárodní rozvojové spolupráce akcentující skutečný pokrok ve Třetím světě vyřadily řadu států, které jsou na vnější pomoci závislé. Přes zjevné přínosy tohoto přístupu nelze popřít, že jisté druhy rozvojové pomoci mohou být účinné i v takto složitých podmínkách a že opomíjení zhroutených států může ohrozit pokrok dosažený v jiných rozvojových zemích. Pokud má být navíc docíleno slibnějšího vývoje v agendě Rozvojových cílů tisíciletí, jejíž zdárná realizace do roku 2015 je již dnes zpochybňována, nelze tyto nejpalcivější případy hospodářské a sociální zaostalosti ignorovat. Úspěchu v řešení problémů zhroutených států lze docílit jedině taktickým přístupem za použití vyvážené kombinace ekonomických, politických a případně vojenských prostředků.

VIETNAM: PRIORITYNÍ ZEMĚ ČESKÉ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

// VEŘEJNÁ DISKUSE // 1. PROSINCE 2005

HOSTÉ

Eva Pechová // Klub Hanoi

Martin Náprstek // Rozvojové středisko

Daniel Svoboda // Development World Wide

MODERÁTOR

Jiří Bejček // Asociace pro mezinárodní otázky

// EVA PECHOVÁ, MARTIN NÁPRSTEK, JÍŘÍ BEJČEK, DANIEL SVOBODA

//

Eva Pechová se ve svém úvodním příspěvku zaměřila především na obecné představení Vietnamu, jeho kultury a obyvatel.

Vietnam se v současnosti potýká stejně jako další státy v oblasti s problémem vysoké porodnosti. Již nyní je čtrnáctou nejlidnatější zemí světa s téměř 84 miliony obyvatel. Přestože se vláda snaží mnohými způsoby regulovat porodnost, zatím se jí to nedaří a očekává se, že do roku 2020 bude ve Vietnamu na 120 milionů obyvatel.

První kontakt mezi středoevropany a Vietnamci navázali Češi již ve 14. století a vzájemné velmi dobré vztahy pokračovaly i ve století dvacátém, kdy Československo jako čtvrtá země na světě 2. února 1950 navázalo s Vietnamem oficiální diplomatické styky.

V letech 1956–1959 byly v československé Chrastavě umístěni vietnamští sirotci. Po návratu do vlasti se mnoho z nich uplatnilo na velmi vysokých postech. Od 60. let začala česká strana pořádat vzdělávací výměny a pracovní programy, které se časem začaly rušit pro nadbytek zájmu ze strany Vietnamců. Češi vietnamské straně poskytovali potřebné znalosti a zkušenosti například při stavbách pivovarů nebo nemocnic a v této době, na rozdíl od dneška, probíhala i rozsáhlá kulturní spolupráce a čeští umělci často navštěvovali Vietnam.

Přestože ve Vietnamu nelze očekávat žádná velká kulturně-památná místa, snad vyjma Ho Či Minova mauzolea, české návštěvníky by jistě mohla zaujmout zvláštní hanojská

architektura úzkých domů stavěných těsně vedle sebe. Je to způsobeno tím, že se zde platí za velikost průčelí domu. „Čím větší jej máte, tím budete asi úspěšnějším podnikatelem.“ Všední život Vietnamců určitě stojí za to – atmosféra místních tržišť nebo exotického jídla se nedá zapomenout. Průměrně si Vietnamci přijdou přibližně na 50 dolarů měsíčně, ale na venkově mnohdy nemají peníze žádné, přesto jsou velmi příjemní a pohostinní. Každá rodina má doma oltář, kde uctívá své předky a prosí je o pomoc nebo o ochranu.

Velmi zajímavý je fakt, že 80 % obyvatelstva tvoří Vietnamci, zbytek menšiny – takzvaní etničtí Vietnamci, a jsou to právě tito, kdo jezdí za prací do naší země. Rozdíl mezi „pravým Vietnamcem“ a etnickým Vietnamcem lze prý pořádně rozeznat až na místě samém.

Na závěr svého úvodního vystoupení upozornila paní Pechová na fakt, že ve Vietnamu je naprosto odlišný komunismus, než si většina českých občanů myslí. Tvrdě se uplatňují kapitalistické zásady a „komunismus“ se de facto projevuje „jenom“ cenzurou v novinách a vylepováním propagandistických billboardů. Nekonají se ani velká shromáždění nebo manifestace, přesto Vietnamci vítají každou příležitost trávit čas ve společenství. Snad nejvíce se to projevuje během euforických oslav nového roku nebo při fotbale.

Martin Náprstek se pokusil zodpovědět otázku, proč je Vietnam prioritní zemí české zahraniční rozvojové spolupráce.

Na úvod zmínil jistou institucionální odlišnost české rozvojové spolupráce, kdy systém státní podpory a aktivit, které směřují ke spolupráci s rozvojovými zeměmi, na rozdíl od většiny zemí „Západu“ vedou jednotlivá resortní ministerstva. Česká republika nemá svou rozvojovou agenturu, která by koordinovala tuto spolupráci, a tak tuto funkci částečně zastává ministerstvo zahraničních věcí.

Před dvěma lety začala Česká republika uvažovat o tom, zda by se neměl zredukovat počet zemí, kterým je pomoc poskytována. Po roce 2004 došlo k redukci ze 14 prioritních rozvojových zemí na 8. Základním kritériem pro zařazení Vietnamu do skupiny prioritních zemí je jeho 112. pozice ze 117 zemí v Indexu lidského rozvoje UNDP a dlouhodobě silné a srdečné vztahy, ve kterých se pokračuje i po roce 1989. Dalším významným kritériem je fakt, že celá řada Vietnamců na významných pozicích ovládá češtinu a má s ní zkušenosti a ekonomika Vietnamu v průběhu 90. let začala raketově růst. Díky zavádění ekonomických reforem v zemi je meziroční nárůst HDP v rozmezí 6–7 %. Za posledních deset let se podařilo snížit míru chudoby na polovinu a snaha zbohatnout je velice silná i díky vládní podpoře podnikání.

Od roku 1996 se obnovuje částečně utlumená rozvojová pomoc. Velmi aktivně se zapojuje ministerstvo průmyslu a obchodu a mezi významné projekty poslední doby patří například modernizace a dovybavení Nemocnice česko-vietnamského přátelství, účast České republiky na výstavbě a provozu střediska pro mládež nebo podpora rozvoje ekologického zemědělství.

Pro nadcházející období let 2006–2010 bylo schváleno několik hlavních sektorů spolupráce, z nich Martin Náprstek zmínil např. ochranu životního prostředí, zemědělství, průmysl a obchod nebo sociální péči.

Největší část pomoci má být soustředěna do provincie Thua Thien-Hue. Zde je česká pomoc zaměřena hlavně na řešení problematiky dioxinů jako následku vietnamské války.

Odhaduje se, že půda je zamořena až 366 kg dioxinů, přičemž na následky otravy pěstovaných potravin dodnes zemřelo na 600 tisíc lidí. Česká republika by podle pana Náprstka mohla přispět hlavně zkušenostmi, které nabyla během sanace dioxinů ve Spolanech.

Daniel Svoboda během svého příspěvku představil především praktickou stránku poskytování pomoci přímo ve Vietnamu.

Jako jeden z viditelných problémů zmínil vietnamské ministerstvo plánování a investic. To v konečné fázi rozhoduje o umístění projektu a tom, s kým bude realizován. Pokoušet se ho obejít se nevyplácí a není to prakticky ani možné. Neziskové organizace mají trochu snazší pozici; zde zmínil pan Svoboda koordinační výbor PACCOM. Dosud převážně centrální řízení má i poměrně velké výhody pro donory – jakmile je projekt či program odsouhlasen, je zajištěna vysoká místní podpora. Vietnam i proto patří mezi země, kde donoři mohou uplatnit a také uplatňují proklamované principy koordinace, koherence a vzájemné spolupráce.

Ve Vietnamu se nachází na 2000 takzvaných „handicraft villages“. V každé z nich se většina obyvatel specializuje na výrobu konkrétního zboží, což přináší mnoho výhod i mnoho problémů – zejména kvůli tomu, že pro tento specifický fenomén neexistuje adekvátní legislativa: podniká se sice v jednotlivých „domácnostech“, ale ve skutečnosti se jedná o typickou průmyslovou výrobu. Celková hospodářská situace se razantně mění k lepšímu.

Což je též způsobeno „jiným komunismem“ – ve kterém v podstatě „každý má mobil, všichni podnikají, v každé druhé garáži je internet, a pokud se nezprotivíte režimu a nevdáváte vám cenzura, můžete si žít relativně spokojeně.“

Pokud si na místě seženete spolehlivého místního partnera, díváte se lidem do očí, usmíváte se na ně, postupnými malými kroky budujete důvěru a nevdává vám občasná schůze lidového výboru komunity, kde hodláte pomoc poskytovat, může být vaše rozvojová intervence opravdu efektivní a navíc si užijete nádhernou přírodu, dobré jídlo, krásné lidi i hektický život.

První otázka z publika směřovala na konkrétní sociální projekty ve Vietnamu. Martin Náprstek odpovídá, že v současné době se čistě sociální projekty nerozvíjejí snad kromě výměnných pobytů. V rámci nadcházejícího plánu pomoci ale ministerstvo práce

a sociálních věcí chystá rehabilitaci osob a stabilizaci lidí postižených dioxiny a prosazování rovného postavení mužů a žen.

Další otázka se dotkla příčin výběru primární provincie pro pomoc – Thua Thien-Hue. Martin Náprstek objasnil, že nejdůležitějšími faktory pro výběr právě této provincie je její značná zamořenost dioxiny, strategická poloha v centru země a stejná vzdálenost do obou hlavních středisek Hanoje a Ho Či Minova města, chudoba místního obyvatelstva, která zvyšuje efektivitu pomoci, a relativní nedostatek donorů v této oblasti. Díky tomu má Česká republika, pokud si vybere dobrou oblast pomoci, šanci, že bude opravdu vidět. Daniel Svoboda dodává, že středisko provincie je krásné město a oblast patří opravdu k nejpostiženějším.

Další velmi zajímavou otázkou bylo, jak se české politické elity vyrovnávají s tím, že rozvojová spolupráce směřuje do komunistické země. Opět reagoval Martin Náprstek, a to tím, že přestože vláda té které dané země neplní všechny zásady demokracie, nemělo by to být překážkou, aby se pomoc dostala k potřebným lidem. Vietnam ušel od doby, kdy se o něj výrazně zajímala česká veřejnost, obrovský kus cesty, samotný mezikulturní styk může napomoci demokratizaci Vietnamu a nakonec ve Vietnamu přece nevládne žádná „krvelačná diktatura“.

// VIETNAM – PRIORITYNÍ ZEMĚ ČESKÉ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Ivo VASILJEV // ČESKO-VIETNAMSKÁ SPOLEČNOST

Ze všech faktorů, které mluví pro to, aby Vietnam byl i nadále na seznamu prioritních zemí, do kterých má směřovat rozvojová spolupráce České republiky, je asi nejdůležitější tradice styků mezi oběma zeměmi. Jejím stále živým výsledkem je značné množství vietnamských občanů v různých institucích a odvětvích, kteří jsou více méně dobře obeznámeni s výrobky českého průmyslu a mají v ně důvěru, nemluvě o tom, že relativně mnoho vietnamských občanů žijících ve Vietnamu stále ještě dobře hovoří česky. To vše podporuje možnosti, že rozvojová pomoc bude přerůstat ve vzájemně výhodné hospodářské styky, které přirozeně budou mít širší dosah než původní rozvojový projekt.

Rozhodující pro úspěch a efektivnost takové spolupráce je správná volba její náplně, odpovídající možnostem a potřebám obou stran. Z tohoto hlediska považují nadcházející zaměření na ochranu a rehabilitaci lidských zdrojů ohrožených následky použití defoliantů na bázi dioxinu v době vietnamské války za šťastné řešení, protože tato problematika je dnes ve Vietnamu vnímána jako mimořádně palčivá. Nejde jen o přímé oběti, které přišly, respektive ještě přicházejí, do styku s dioxinem v přírodním prostředí či stravě, ale též o dnešní genetické následky styku s defolianty v době dávno minulé. Ve Vietnamu se rodí mnoho dětí tělesně poškozených, deformovaných, s chybějícími orgány, které jsou sice schopny života, ale v daných podmínkách jim lze těžko zabezpečit odpovídající péči. Tyto děti musí počítat s tím, že se budou samy živit, což však při dnešní nezaměstnanosti ve Vietnamu je bez minimální řemeslné kvalifikace téměř nemožné. Naléhavou potřebou je tudíž nejen sanace dioxinu v terénu, ale i řešení následných sociálních problémů, promítajících se i do života nejmladší generace. Pomoc obětem dioxinu je tudíž záležitostí, na jejímž řešení mohou spolupracovat vládní agentury i nevládní organizace. Jde přitom o vytváření, financování a fungování institucí, které umožňují postižené části obyvatelstva se zařadit do společnosti za situace, kdy neexistuje a ještě dlouho nebude existovat systém sociálního zabezpečení občanů.

Dobře je zvoleno i území, kam má být projekt zaměřen, to je oblast středního Vietnamu v provincii Thua Thien – Hue, a to hned z několika hledisek: tato provincie a severnější provincie Quang Tri, sousedící se 17. rovnoběžkou, kde v době války probíhala faktická hranice mezi severním a jižním Vietnamem, byly dlouhodobě dějištěm nejintenzivnějších válečných akcí, včetně nasazení defoliantů.

Jediným střediskem, které umožňuje dětem geneticky postiženým dioxinem obdržet zdravotní rehabilitaci a získat základní vzdělání a základní řemeslnou kvalifikaci, existuje

od března roku 1998 na hanojském předměstí Thanh Xuan. Vyučuje se tam čtyřem oborům: výrobě umělých květin, práci s šicím strojem, vyšívání a práci s počítačem. Tato tak zvaná Vesnička přátelství (Lang Huu Nghi) byla založena Vietnamským svazem válečných veteránů a jen z 20 % je financována ze státních prostředků. Ostatní zdroje jsou zahraniční a soukromé. K 2. září 2005, kdy jsem měl možnost vesničku navštívit, pobývalo v její péči 110 dětí, které tam absolvovaly programy po dobu 1,5 roku až 3 let. Akční radius této školy však sahá od severních hranic Vietnamu jen po středovietnamskou provincii Quang Ngai. Jižnější provincie jsou již příliš vzdálené na to, aby rodiče mohli zajišťovat pobyt svých dětí v Hanoji. Proto zřízení takové vesničky na příklad v Hue by umožnilo rozšířit podobnou péči na dětské oběti dioxinu mnohem dále na jih, do oblastí, které byly rozprašováním defoliantů postiženy nejvíce.

Hue je též městem s památkami, jež UNESCO zapsalo do seznamu světového kulturního dědictví, podobně jako o něco jižněji ležící starobylé přístavní městečko Hoi An a posvátný okrsek staré metropole říše Čamů v My Sonu u Hoi Anu v provincii Quang Nam. Tento kraj je též proslulý přírodními krásami a kvalitními plážemi. Patří k turisticky nejnavštěvovanějším místům Vietnamu, avšak návštěvníci z České republiky tam až na velmi malé výjimky téměř nezavítají. Rok 2006 byl navíc ve Vietnamu vyhlášen turistickým rokem provincie Quang Nam, takže se tam v letošním roce soustřeďuje mimořádná pozornost vietnamských médií. Toho všeho by bylo možno využít při propagaci této akce rozvojové spolupráce v zájmu zvýšení jejího ohlasu ve veřejnosti České republiky.

Je nutno také vzít v patrnost, že oblast Hue je každoročně postihována několika tajfuny, při nichž dochází k povodním, poničení silnic, železnice, mostů a pobřežní linie i k dalším ztrátám na veřejném i soukromém majetku a na životech.

Česká rozvojová pomoc bude účinná tehdy, když projekty budou přesně definovány a bude zajištěna jejich kontinuita po delší dobu. Jestliže oblast Hue se má stát více méně stálým partnerem ČR při uskutečňování rozvojové pomoci, bylo by též záhodno, aby vládní orgány ČR vytvářely i další předpoklady ke zpřístupnění této oblasti. Je neoddiskutovatelné, že Hue trpí velkou vzdáleností od obou velkých vietnamských městských aglomerací a tato situace nejspíše potrvá ještě několik desetiletí, než bude dobudováno moderní železniční spojení ze Singapuru do čínského Kchun-mingu, které povede Vietnamem od hranic Kambodži až na hranice Číny. Na druhé straně je však pravda, že v nedalekém Da Nangu existuje mezinárodní letiště, odkud je přímé spojení do Bangkoku. Z Bangkoku se nad Da Nangem létá do Hongkongu, na Tchaj-wan, na Filipíny a do Japonska. Kdyby bylo zavedeno letecké spojení mezi Prahou a Vietnamem s využitím Da Nangu, spojení mezi oběma zeměmi by se podstatně zkrátilo a zlevnilo (dnes se létá Prahy do Paříže a odtud po několika hodinách zase nad Prahou do Asie nebo z Prahy do Soulu a odtud po

několikahodinovém čekání čtyři až pět hodin do Hanoje). Z Da Nangu lze doletět jak do Hanoje, tak do Ho Či Minova Města za půl druhé hodiny, do Hue by mohlo být realizováno expresní autobusové spojení. To by mohlo vytvořit radikálně nové rozvojové podmínky pro oblast středního Vietnamu, kde vzniká i největší vietnamská rafinérie ropy (Dung Quat v provincii Quang Ngai).

Vcelku lze říci, že na rozdíl od některých našich ministerstev a podnikatelů jsou nevládní či neziskové organizace z České republiky, bez jejichž spolupráce si lze účinnou rozvojovou pomoc sotva představit, ve Vietnamu úplnými nováčky a měly by svou novou úlohu ve Vietnamu vzít velmi vážně, aby se mohly prosadit vedle několika desítek organizací zejména z USA, Japonska, Švédska, Velké Británie, Německa, Kanady, Jižní Koreje, které ve Vietnamu v oblasti zdravotnictví, rehabilitace tělesně postižených osob a jejich integrace do společnosti aktivně působí již od počátku 90. let minulého století. Je nutno říci, že mnoho, ne-li většina těchto organizací, zejména z USA, je financována vládními agenturami, jako je například USAID. Myslím však, že program, který byl na tomto fóru představen, se může stát předpokladem pro úspěšné působení v tomto směru, pokud bude důsledně a energicky naplňován při součinnosti všech organizací, které by se v jeho rámci mohly uplatnit.

Pokud jde o politické pochybnosti či výhrady, které se v diskusi projevily, svědčí o tom, že na rozdíl od pragmatického ovzduší vládnoucího ve Vietnamu od nejvyšších úrovní až po lidové vrstvy se naše společnost dosud plně neosvobodila od ideologizování současného světa, což může prakticky uvažujícím politikům stavět do cesty určité překážky. Nedomnívám se však, že by se tyto tendence výrazněji prosadily, zejména jestliže spolupráce povede k hmatatelným oboustranně prospěšným výsledkům.

Publikace byla podpořena z prostředků MZV ČR
v rámci zahraniční rozvojové spolupráce ČR

Hledáte informace o mezinárodním dění?

www.diplomacie.info

portál Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Nabízí řadu interaktivních služeb:

- **Publikace**
desítky článků, analýz a studií
- **Databáze odkazů**
obsahuje více než dva tisíce odkazů
k většině zemí světa
- **Anketa**
k aktuálnímu mezinárodnímu dění
- **Nástěnka**
prostor ke zveřejňování informací o projektech a akcích
s mezinárodní tematikou
- **Diskusní fóra**
k aktuálním tématům mezinárodní politiky
a zahraniční politiky ČR
- **a další...**

Projekt podpořilo Ministerstvo zahraničních věcí ČR.

ROZVOJOVÉ STŘEDISKO

ROZVOJOVÉ FÓRUM 2005

SBORNÍK Z CYKLU VEŘEJNÝCH DISKUSÍ

V roce 2005 uspořádala Asociace pro mezinárodní otázky ve spolupráci s Rozvojovým střediskem cyklus 12 veřejných panelových diskusí s rozvojovou tematikou nazvaný Rozvojové fórum 2005. Diskusí se mj. zúčastnili velvyslanec Jižní Afriky v ČR J.E. Noel Noa Lehoko, ředitelka Českého výboru pro UNICEF Pavla Gomba, poslankyně Evropského parlamentu Jana Hybášková, ředitel ADRA ČR Jan Bárta, ředitel Odboru OSN MZV ČR Jan Kára, vedoucí Rozvojového střediska Petr Jelínek, zakladatel studijního oboru Mezinárodní rozvojová studia na Universitě Palackého v Olomouci Pavel Nováček.

V průběhu diskusí hosté mj. hodnotili dosavadní naplňování Rozvojových cílů tisíciletí, diskutovali roli nábožensky orientovaných organizací v humanitární a rozvojové pomoci, uvažovali nad problematikou tzv. „zhroucených států“ a nad specifiky rozvojové spolupráce s nimi, zabývali se významem základního vzdělání v rozvojových zemích a stranou zájmu nezůstaly ani konkrétní otázky týkající se rozvoje v jednotlivých regionech.

Tato publikace obsahuje shrnutí z vybraných veřejných diskusí a přináší sedm odborných článků, které rozšiřují pohled na jednotlivá témata diskutovaná v minulém roce.

Sborník vznikl v rámci projektu Cesty rozvojové výchovy (CRV).

Více o rozvojovém projektu AMO naleznete na:

<http://crv.amo.cz>
